

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN VE SOSYALLEŞME: SURİYELİ GÖÇMEN KIZ ÇOCUKLARI ÖRNEĞİ

Şeyma Nur DİKE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN VE SOSYALLEŞME: SURİYELİ GÖÇMEN KIZ ÇOCUKLARI ÖRNEĞİ

Şeyma Nur DİKE

Danışman: Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Fatih ÖZTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2022

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Fatih ÖZTAŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../20...

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 21/06/ 2022

Şeyma Nur DİKE

ÖZET

DİN VE SOSYALLEŞME: SURİYELİ KIZ ÇOCUKLARI ÖRNEĞİ

Şeyma Nur DİKE

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT

Haziran 2022, 63 sayfa

2011 yılında Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye yoğun bir şekilde göç almaya başlamıştır. Göçle birlikte çatışma, uyum, entegrasyon vb. süreçler yaşanmaya başlamıştır. Göç sürecinin en büyük maduru çocuklar olmaktadır. Kültürel kodlar göz önüne alındığında ise bu süreçten en çok etkilenenler hiç şüphesiz kız çocuklarıdır. Toplum içerisinde kadın olarak var olmak birtakım güçlükleri beraberinde getirmektedir. Hal böyleyken göçmen kadın ve üstelik kız çocuğu olarak toplum içerisinde var olabilmek başlı başına bir problemdir. Bu araştırma, göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde dinin etkisini ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmada veri toplama tekniklerine göre nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. 18 göçmen kız çocuğuyla 30-40 dk arası görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde dinin etkili olduğu noktalar aile ve akraba ilişkileri, sosyal medya, giyim kuşam, arkadaşlık ilişkileri, erken yaşta evlilik ve ibadet olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Din, Kız, Çocuk, Sosyalleşme, Toplumsallaşma, Göç.

ABSTRACT**RELIGION AND SOCIALIZATION: CASE OF SYRIAN IMMIGRANT GIRLS****Şeyma Nur DİKE****Master Thesis, Department of Philosophy and Religion Science****Supervisor: Professor Abdullah ÖZBOLAT****June 2022, 63 pages**

With the start of the civil war in Syria in 2011, Turkey started to receive immigration intensively. With migration, conflict, integration, etc. processes began to occur. Children are the biggest victims of the migration process. When cultural codes are taken into account, girls are undoubtedly the most affected by this process. Being a woman in society brings with it some difficulties. And yet, existing in society as a migrant woman and moreover a girl is a problem in itself. This research aims to address the effect of religion on the socialization process of immigrant girls. In the study, qualitative research method was preferred according to data collection techniques. 30-40 minutes of interviews were conducted with 18 immigrant girls. Descriptive analysis and content analysis techniques were used in the analysis of the data. According to the results of the research, the points where religion is effective in the socialization process of immigrant girls are family and kinship relations, social media, clothing, friendship relations, early marriage and worship.

Keywords: Religion, Girl, Child, Socialization, Migration.

ÖN SÖZ

Bu araştırma Suriyeli göçmen kız çocukları özelinde sosyalleşme ve din ilişkisini konu almaktadır. Bu doğrultuda göç, din ve sosyalleşme ile ilgili literatür taraması yapılmış, yapılan çalışmalar incelenmiş ve teorik kısım oluşturulmuştur. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde giriş mahiyetinde araştırmanın problemi, amacı ve önemi, yönetimi ve sınırlılıklarına değinilmiştir. Teorik kısmın işlendiği ikinci bölümde ise sosyalleşme kavramı irdelenmiş; sosyalleşme kuramları, sosyalleşme tipolojisi, sosyalleşme safhaları, çocuk-gençlik ve yetişkin sosyalleşmeleri, din ve sosyalleşme ilişkisi, dinin sosyalleşmeye etkisi, dini sosyalleşme kavramı, dini sosyalleşmeyi etkileyen unsurlar, göç ve sosyalleşme, göçün aileye, çocuklara, sosyalleşmeye ve dine olan etkisine bunun yanı sıra çocuk sosyolojisi, çocuk kavramı, Türkiye’de göçmen çocuklarla ilgili uygulanan politikalar ve göçmen çocukların entegrasyon süreçlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise Suriyeli göçmen kız çocuklarına yönelik olarak yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda sosyalleşme ve din ilişkisine dair önemli bulgular elde edilmiştir. Bulguların analizinde betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerinden istifade edilmiştir. Betimsel analiz kısmında kelime bulutu ve sıklık sayım tablolarına yer verilmiştir. Bu tablolarda sosyalleşme sürecinde dinin etkilerine dair önemli bilgiler elde edilmiştir. Bunun yanı sıra yapılan içerik analizi ile verilen cevaplar derinlemesine analiz edilmiş ve başlıklar oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizi sonuçlarına göre ise din ve sosyalleşmenin kesişim alanları olarak aile ve akraba ilişkileri, sosyal medya, giyim kuşam başörtüsü, arkadaşlık ilişkileri, karşı cinsle ilişkiler ve evlilik ile ibadetlerle sosyalleşme konularına yönelik olarak önemli bilgiler elde edilmiş, din ve sosyalleşme ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sürecinde bana rehberlik eden başta danışman hocam Prof. Dr. Abdullah Özbolat’a şükranlarımı sunarım. Katkılarından dolayı Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman hocama ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih Öztaş hocama teşekkür ederim. Süreçte bana destek olan Arş. Gör. Ali Aksaç’a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Araştırma sürecinde maddi ve manevi desteklerini sürekli hissettiğim başta annem ve babam olmak üzere aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	1
1.4. Sınırlılıklar.....	1
1.5. İlgili Literatür.....	2

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR SOSYALLEŞME VE DİN

2.1. Sosyalleşme	5
2.1.1. Sosyalleşme Kuramları.....	7
2.1.2. Sosyalleşmenin Tipolojisi	9
2.1.3. Sosyalleşme Safhaları.....	12
2.1.3.1. Çocukluk Sosyalleşmesi	12
2.1.3.2. Gençlik Sosyalleşmesi	13
2.1.3.3. Yetişkin Sosyalleşmesi	14
2.1.5. Din ve Sosyalleşme	15
2.1.5.1. Dinin Sosyalleşmeye Etkileri.....	16
2.1.5.2. Dini Sosyalleşme Kavramı	17
2.1.5.3. Dini Sosyalleşmeyi Etkileyen Faktörler	18
2.2. Göç Kavramı.....	20
2.2.1. Göç Olgusunun Aileye Etkisi.....	21

2.2.2. Göç Olgusunun Çocuklara Etkisi	24
2.2.3. Göçün Sosyalleşmeye Etkisi	26
2.2.4. Göç ve Din.....	27
2.3. Çocuk Sosyolojisi	29
2.3.1. Çocuk Kavramı.....	31
2.3.2. Türkiye’de Göçmen Çocuklarla İlgili Uygulanan Politikalar	32
2.3.3. Göçmen Çocukların Entegrasyon Süreçleri	34

BÖLÜM III

BULGULAR

SURİYELİ GÖÇMEN KIZ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME SÜRECİNDE DİN

3.1. Betimsel İstatistik	36
3.1.1. Kelime Bulutu	36
3.1.2. Sıklık Sayım Tablosu	37
3.2. İçerik Analizi	37
3.2.1. Suriyeli Göçmen Kız Çocukların Sosyalleşme Alanları	38
3.2.1.1. Aile	39
3.2.1.2. Okul	40
3.2.1.3. Akran grubu	41
3.2.1.4. Sosyal Destekleme Alanı Olarak Cami/ Kuran Kursu/Diğer Kurslar ..	42
3.2.1.5. Sosyal Medya	43
3.2.2. Sosyalleşme Süreci ve Din: Çatışma, Uyum ve Bütünleşme	44
3.2.2.1. Aile ve Akraba İlişkileri	44
3.2.2.2. Görünmeyen Sosyalleşme: Sosyal Medya	46
3.2.2.3. Giyim Kuşam ve Başörtüsü.....	47
3.2.2.4. Arkadaşlık İlişkileri	48
3.2.2.5. Erken Yaşta Evlilik	50
3.2.2.6. İbadetlerle Sosyalleşme	51
SONUÇ	53
KAYNAKÇA	56
EKLER	61
ÖZGEÇMİŞ	63

KISALTMALAR

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
URL	: Uniform Resource Locator
vb.	: ve benzeri
s.	: Sayfa
vd.	: ve diğerleri
Çev.	: Çeviren
Akd.	: Aktaran

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi.....	11
Tablo 2. Sıklık Sayım Tablosu.....	37
Tablo 3. Suriyeli Göçmen Kız Çocukların Sosyalleşmesi ve Dinin Etkisi.....	38

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Kelime Bulutu	36

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu çalışma Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde dinin etkisi nedir problemi çerçevesinde şekillenmektedir. Nitekim uzun zamandır Türkiye’de yaşamakta olan Suriyeli kız çocukların sosyalleşmesi birey, toplum ve ülke açısından göçmen kız çocuklarına dair bir bakış açısı sunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma hem literatüre dair önemli bir problemi ele almakta hem de sosyal hayata dair güncel bir sorunu sosyoloji biliminin kavram ve kuramlarıyla açıklamaya çalışmaktadır.

Bu çalışma aşağıdaki sorulara cevap aramayı amaçlamaktadır.

1. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde dinin etkisi nedir?
2. Türkiye’de yaşamakta olan göçmen kız çocukların sosyal hayata entegre olmasında din bir engel midir yoksa bir etken midir?
3. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde ailenin etkisi nedir?
4. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde akran veya arkadaş çevresinin etkisi nedir?
5. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde toplumun etkisi nedir?
6. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme alanları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama tekniklerine göre nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışma grubu 14 ila 16 yaş arası Suriyeli göçmen kız çocuklarından oluşmaktadır. Araştırmada odak grup görüşmesi ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 30-40 dakika arası sürmüştür. Verilerin analizinde Betimsel Analiz ve İçerik Analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Ayrıca araştırmada NVİVO 10 Programı kullanılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Farklı yöntemlerle yapılacak olan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Araştırma 2021 yılında Gaziantep’te

gerçekleştirilmiştir. Sınırlılıklardan biri Gaziantep’te Suriyeli Göçmenlerle ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Farklı zamanlarda ve illerde yapılacak olan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca araştırma sürecinde yaşanan zorluklardan biri dil problemidir. Bazı öğrenciler hala tam ve net bir şekilde Türkçeyi kullanamamaktadır. Bundan dolayı zaman zaman ifade güçlükleri yaşanmıştır. Bu problem tercüman vasıtasıyla aşılmaya çalışılmıştır.

1.5 İlgili Literatür

Sosyalleşme ve göç konusu sosyolojinin ilgilendiği temel problemlerden biri olmakla beraber sosyalleşme, göç ve din konusu, dinin sosyalleşmeye etkisi din sosyolojisinin araştırdığı konulardan biridir. Çalışmamın temelinde sosyalleşmenin dine etkisi araştırılmakta olup özelinde bu sürecin Suriyeli göçmen kız çocuklarına etkisini ele almaktadır. Nitekim literatürde Suriyeli göçmenlerle ilgili pek çok çalışma hem tek başına hem de mukayeseli olarak bulunmaktadır. Suriyeli göçmen çocukların eğitim durumu, uyum ve entegrasyonu ile ilgili de pek çok çalışma bulunmaktadır. Bizim çalışmamız göç sürecinden etkilenen Suriyeli kız çocuklarını ele almakta, onların sosyalleşme sürecinde dinin etkisini incelemektedir. Literatürde kız çocukları özelinde bir çalışma ile karşılaşılmamıştır.

1) Ayşe Kesen Kurçak’ın ‘Türk Toplumunda Suriyeli Göçmenleri Kabul ve Uyumda Dindarlığın Rolü’ isimli doktora çalışmasında göçle karşılaşan bir arada yaşama tecrübesi olan toplumların birbirlerini kabulde ve karşılıklı uyumlarında din veya dinin hayata aktarılması olan dindarlığın bu kabul ve uyumda bir rolünün olup olmadığının çalışıldığını görmekteyiz. Dinin Türk halkının Suriyeli göçmenleri kabul etmeleri ve uyumlu olmalarında dinin bir rolü ve etkisi olup olmadığını incelenmekte olup dindarlık ölçeği geliştirilerek literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Çalışma iki toplumun uyum sürecinde dinin etkisini incelemekte olup göçmen çocuklara ve sosyalleşmelerine değinmemiştir.

2) Berivan Karabaş’ın 2018 yılında Suriyeli Göçmen Çocukların Ev Bağlamında Mekanla Olan İlişkileri ve Türkiye’ye Uyum Süreçleri isimi çalışmasında Suriyeli göçmen çocuklar olmakla beraber özelinde ise kamp dışında yaşamlarını idame ettiren ve Türkiye’de kent mekânlarında kentin yerleşikleri ile iç içe yaşayan göçmenlerin Türkiye toplumu ile ilişki durumları ve uyum durumlarını belirlemek üzere yapılmıştır. Çalışma Batman’da yapılmıştır. Araştırmada 15 Suriyeli çocuk ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda çocuğun mekan olarak

yaşamakta olduğu mahalle, okul, ev değerlendirilmiştir. Çocuğun çevresi açısından aile, arkadaşlık ve sosyo kültürel ilişkilere yer verilmiştir. Çalışmada göç sürecinde çocukların sosyalleşmesinde dinin etkisine değinilmediğini görmekteyiz.

3) Mürşide Beyza Sever'in Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Durumu ve Sosyal Uyum Örnekleme isimli çalışmasında Türkiye'ye yerleşip eğitim hayatına burada devam eden (9-17 yaş) Suriyeli mülteci çocukların eğitim durumları ve sosyal uyum süreçleri incelenmiştir. Çalışmasında 2020 yılında Beykoz ilçesinde dini eğitim için gelen yaş aralığı (9-17 yaş) toplam (5 kız, 5 erkek) 10 kişiyle yapılmıştır. Mülteci çocukların eğitiminin amacı elde edilen bulgular ışığında mülteci çocukları içinde bulunduğu toplumla etkileşime sokarak her açıdan uyumunu sağlayarak onu bulunduğu ülkede bir yabancı olmaktan çıkarmak ayrıca kendi ülkesinin kültüründen sonu tamamen soyutlayıp unutturmadan geçmişi ile bağımlı koruyarak iyi bir birey ve vatandaş olarak yetiştirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çalışma çocukların okul hayat yaşantısını temel almıştır. Çalışma İstanbul'da yapılmış olup çocukların eğitimi ve sosyal uyumu araştırmakta olduğunu görmekteyiz. Çalışmanın sosyalleşmeye ve dinin etkisine değinmemektedir.

4) Doç. Dr. Erol Erkan'ın Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği isimli çalışmasında Suriyeli göçmenlerin din algısı, Suriye'deki dini hayat ile Türkiye'de din ve dindarlık yorumu, dini yaşantı arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Türkiye'deki dini hayat ile Suriyeli göçmenlerin dini hayatı arasındaki farklılıklar, benzerlikler, göç sonrası ortaya çıkan etkileşim ve göçmenlerin uyum süreci üzerinde sorgulamalar yapılmıştır. Ortak inanca sahip iki farklı toplumun dini hayatlarındaki benzerliklerin, farklılıkların ve iki toplumun uyum sürecinde dinin rolünün tespit edilmiştir. Dinin toplumlara göre farklı tezahürlerinin, toplumsal bütünleşmedeki rolünün ve etkisinin görülebilmesi, her iki toplumun daha sağlıklı iletişim ve birbirleri hakkında daha doğru değerlendirme yapabilmeleri açısından önemli olduğunu görmekteyiz. Çalışmada nitel yöntem tercih edilmiş ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın verileri Suriyeli göçmenlerle yapılan mülakatlardan, onların mikro-sosyolojik düzeyde yaşadıkları deneyimlerinden elde edilmiştir. Araştırmada, dinin, gerek şekilsel gerekse anlam düzeyinde toplumlara göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan Gaziantep özelinde yapılmış olan bu çalışma Suriyeli göçmen bireylerin dini hayat ve uyumuna yönelik önemli veriler sunmaktadır. Araştırmanın Gaziantep'te yapılması bizim çalışmamızın yapıldığı ille benzerlik göstermektedir. Fakat göçmen çocuklar özelinde bir bulguya rastlanmamıştır.

5) Doç. Dr. Ramazan Akkır'ın 2019' da çalışmış olduğu Din, Sosyalleşme ve Toplumsal Uyum: Suriyeli Mülteciler Örneği isimli çalışması mültecilerin dini yaşamı, Türkiyeli Müslümanların dini anlayışına bakışları, din eğitimi sorununa yaklaşımları ve Suriyelilerin dini gruplarla teması gibi başlıklar bulunmakla beraber mukayeseli bir çalışma yapıldığını görmekteyiz. Diğer bir yandan Suriyeli göçmenlerle ilgili 'ötekileştirme' kavramından da bahsedilmektedir. Bu çalışma İstanbul'da 12 Suriyeli yetişkin ile yapılmıştır. Çalışma zorunlu göçün sonucunda İstanbul'a yerleşen Suriyeli mültecilerin entegrasyonunu ve toplumsal uyumunun derecesini ortaya koymaktadır. Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada, kartopu örneklem tekniği tercih edilmiştir. Çalışmanın teorik ilk bölümünde toplumsal uyum, dini sosyalleşme olgularına ve sosyal kurumlara değinilmiştir. Bu bakımdan bizim çalışmamızın teorik kısmında benzerlik taşımaktadır.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

SOSYALLEŞME VE DİN

2.1. Sosyalleşme

Sosyalleşme, sosyolojinin en temel problemlerinden biridir. İnsan doğduğu andan itibaren toplum ile iç içe yaşayan bir varlıktır. Birey maddi anlamda temel becerilerden yemek yemek, konuşmak vb. gibi manevi anlamda sevmek-sevilmek, değer görmek gibi konularda topluma muhtaçtır. Aynı zamanda kimliğini kazanmasında, şahsiyetinin oluşmasında, düşüncelerini paylaşmasında, yaşadığı topluma ayak uydurabilmesinde, üretebilmesinde toplumun büyük bir payı bulunmaktadır. Bunların gerçekleşebilmesi için bireyin toplumun değerlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini, dini inançlarını ve ritüellerini benimsemesi gerekir. Bu bakımdan sosyalleşmenin bireyin toplum içinde yaşamayı öğrenme süreci olduğunu ifade edebiliriz (Okumuş, 2014, s. 102).

Sosyalleşme kavramına etimolojik açıdan yaklaşacak olursak kelimenin kökü Latineden gelmekte olup Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Latince ‘‘socius’’ kökünden gelen kavram ‘yoldaş, müttefik, dost’ demekken Fransızca ve İngilizce de ‘‘social’’ yani ‘‘topluma uygun, toplumu gözeten’’ anlamında kullanılmıştır. Sosyalleşmenin tanımına bütüncül olarak baktığımızda (socialisation) ilk defa 1902 yılında ‘ Dictionary of Philosophy and Psychology’ adlı sözlükte ‘*Bireylerin bir diğerine ve sosyal bir hayata uyum süreci*’, *toplumsallaşma, göç, iletişim, taklit etme, ortak yargıların oluşumu, işbirliği ve ortak zevkler yoluyla gerçekleşir.* ’ şeklinde tanımlanmaktadır (Baldwin, 1902, s. 543). İlk tanımda bireyin yaşadığı toplumun hayatına adapte olması, toplumun değerlerini ve ilkelerini öğrenme ve benimseme süreci olduğu ifade edilmiştir. Türkçede ise sosyalleşme kavramı ‘toplumsallaşma’ olarak çevrilmiş olup bireyin yaşadığı çevreye adapte olması anlamında kullanılmıştır.

Sosyalleşme kavramı daha önce psikologlar, sosyologlar, antropologlar tarafından kullanılmıştır. Psikologlar bireyin gelişimi için sosyalleşmenin öneminden bahsederken sosyologlar ve antropologlar toplumun ve kültürün devam etmesi ve korunması için sosyalleşmenin öneminden bahsetmektedirler. Sosyoloji literatürüne Emile Durkheim’le giren sosyalleşme kavramı, bireyin toplumsal yaşama uyum sağlama süreci olarak görülmektedir. Sosyalleşme kavramını bir tanımlama içinde kullanan diğer

bir yazar ise George Simmel'dir. Kendisi yazmış olduğu 'The Problem of Sociology'(Sosyoloji Problemi)adlı makalesinde sosyalleşmeden, sosyalleşmenin öneminden, toplum ve birey için gerekliliğinden bahsetmiştir (Giddings, 1896, s. 17).Daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde sosyalleşme problemini ele alan yazar ise Franklin Henry Giddings'tir. 1897 yılında yayınlamış olduğu 'The Theory of Socialization' (Toplumsallaşma Teorisi) isimli kitabında sosyalleşmeyi, toplum içinde bireyin sosyal mizacının ve karakterinin oluşumu olarak tanımlamış olduğunu söyleyebiliriz. Sosyalleşmeyi birey-toplum ilişkisi içinde bireyin gelişimini sağlayan bir kavram olarak görmektedir. Giddings sosyalleşme kavramına fonksiyonel olarak bakmakla birlikte hayatı yaşamayı kolaylaştıran etmenlerden biri olduğunu da vurgulamıştır. Ona göre, toplumsallaşma hayatın pratik faaliyetlerini düzenleyen dört büyük süreçten biridir. Bu süreçler:

i) Değer kazanma/değerini anlama süreci (appreciation): Her birey içerisinde yaşadığı dünyaya uyum sağlamaya çalışır. Bu süreç bireyin doğumundan yaşlılığına kadar içerisinde bulunduğu çevreye alışmasını sağlayacak yetileri öğrenmesi ve onlara değer vermesiyle ilgilidir. Bundan dolayı bu süreç psikoloji tarafından incelenir.

ii) Kullanma, yararlanma süreci (utilization): Tasarlanmış ve sistematik bir biçimde dış dünyayı kendimize uyarlama girişimi. Bu süreç, dış dünyadaki öğelerin bireyin yaşamını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesini içerdiğinden daha çok ekonomistlerin ilgi alanına girmektedir.

iii) Karakterize etme, nitelendirme süreci (characterization): Kendimizi dış dünyaya uyarlama girişimi. Bu süreçte ise, bir önceki süreçte dış dünyanın bireyin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi sırasında ortaya çıkan birtakım durumlar, bireyin tutum ve davranışlarında değişimi zorunlu kılar ve birey, kendini dış dünyanın gereklerine göre değiştirmeye baslar. Böylece, bireyin karakteri ve kimliği şekillenir. Bu nedenle bu süre daha çok etik bilimciler tarafından incelenmektedir.

iv) Sosyalleşme süreci (socialization): Bireylerin birbirlerini kabullenmeye yönelik girişimleri. Birey, dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle iletişim kurmaya başlar. Zamanla kendisi dışındaki insanların varlığından haberdar olur. Önce aile fertleri, daha sonra akran grupları, okul arkadaşları ve diğerleri şeklinde bu süreç devam eder. Bu süreç devam ederken birey iletişim kurduğu insanlar arasında, onlardan hoşlanıp hoşlanmama, sevip sevmeme gibi birtakım ayrımlar yapmaya başlar. Böylece birey, sevdiği insanlarla vakit geçirerek, onlarla işbirliği yaparak kendine özgü sosyal bir mizaç geliştirir. Bu nedenle bu süreç sosyoloji tarafından araştırılır ve incelenir(Giddings, 1896,

ss. 2-6).

Sosyalleşme kavramı hem bireyi hem toplumu içine almaktadır. Bundan dolayı karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim hızlı olmamakla beraber değişken bir süreci kapsamaktadır. Bu süreci objektif ve sübjektif olarak iki açıdan inceleyebiliriz. Objektif açıdan sosyalleşme, toplum için bireyi ‘kendine dâhil etme, değerleri aktarma ve sürdürülebilir’ olmayı ifade ederken sübjektif açıdan değerlendirdiğimizde ise birey için ‘öğrenme, topluma adapte olma ve şahsiyet kazanma sürecini ifade etmektedir.(Koştaş, 1987) Sosyalleşme bireyin doğumundan itibaren hayatına odaklanmasını sağlamakta ve yaşamının sonuna kadar devam etmektedir. Toplum için değerlerin, inançların, gelenek ve göreneklerin, ritüellerin devamlılığını sağlamaktadır. Birey doğumundan itibaren yemek, yürümek vb. temel becerilere sahip iken sosyalleşme ile beraber toplum içine karışır böylece hem karakterini hem kimliğini inşa etmiş olur. İbn Haldun bu konuda insanın fıtratı gereği sosyal bir varlık olduğunu aynı zamanda bireyin toplum için gerekli ve bireyin toplumun aynası olduğunu sosyalleşmenin insanın kabiliyetlerini ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Sosyalleşme stabil bir kavram olmayıp toplumların yapısına göre şekillenmektedir. İlkel kabilelerden gelişmiş modern toplumlara göre farklılık arz etmektedir. Bu açıdan farklılıkların temelinde hangi etkenler var onları incelememiz gerekir.

2.1.1. Sosyalleşme Kuramları

Sosyalleşme birey ve toplum ilişkisinden doğmaktadır. Bu etkileşim çift taraflı olduğu için her bilim dalı kendi perspektifinden konuya yaklaşmaktadır. Birey ve toplumu araştıran psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dallarının daha çok sosyalleşme kavramı üzerinde durduğunu görmekteyiz. Örneğin psikoloji, daha çok toplumsallaşma uygulamaları ile çocuk davranışı - kimlik edinme, vicdan gelişimi, bilişsel yapının aşamaları ve dinamikleri, güdülenmiş karakterin şekillenmesi gibi- arasında aracılık eden sürecin doğasının saptanmasıyla ilgilemişlerdir(Coştu, 2009, s. 37). Bu konuda öne çıkmış olan psikolojik kuramlar: Sosyal etkileşimde bireylerin diğer insanların mümkün tepkilerini hesaplayarak ona göre davrandığını ifade eden Pavlov, Watson, Guthrie; sosyal özellikleri kazanmada bilişsel yapıya önem atfeden Piaget ve Baldwin, psikanaliz yöntemi ile bilinen ve bireyin davranışlarında bireyin çocukluğunu ve ebeveynlerinden etkisinin olduğunu savunan Freud bilinmektedir. Bunun yanı sıra Lawrence Kohlberg’in moral ve ahlaki gelişim teorisi, cinsiyetçi bir yaklaşımla kız çocukları ve erkek çocukların toplumdan kaynaklı farklı yetiştirme sürecini değerlendiren

teori Carol Gilligan, Erik Erikson'nun psiko-sosyal kuramı bireyin, çevre ile etkileşim içinde yetiştiğini ifade etmektedir. Antropoloji ve sosyoloji ise toplumların devamı, değerlerin aktarımı ve kültürlerin yaşayışı açısından sosyalleşmeye yaklaşmaktadırlar. Biz çalışmamızda sosyolojinin sosyalleşme ile ilgili kuramlarından bahsedeceğiz.

Sosyalleşme ile ilgili ilk yaklaşım sosyal rollerin öğrenilmesi teorisi. Rol kavramı, belirli bir statü ya da toplumsal konumlara atfedilen toplumsal beklentileri ortaya koyar. Onun üzerinden, bu tür beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmeme süreci analiz edilir. Bir kültür içinde normlar, roller yoluyla öğrenilir.(Bozkurt, 2015, s. 102) Bu yaklaşıma göre birey toplum içinde nasıl davranması gerektiğini, çevresindeki bireylerin davranışlarını gözlemleyerek öğrenmektedir. Akabinde toplumsal normları ve değerleri içselleştirir. Özellikle bu normlar bireyin çocukluğundan itibaren içselleştirilirse kalıcılık sağlamaktadır(Özbolet, 2012, ss. 153-154). Örneğin bir birey okulda öğrenci, kardeşine abla-abi, ebeveynlerinin evladı, otobüste bir yolcu, akranlarının arkadaşı rolündedir. Çocukluğundan itibaren bu rolleri özümsemesi ve içselleştirmesinin sonucudur. Birey toplumsal rollere uyum sağladıkça toplum tarafından kabul etmektedir. Toplumun eleştireceği davranışları yapmaktan uzak durmaktadır. Bu rollerdeki tutum ve davranışları ise ilişkinin yakınlığına ve uzaklığına göre değişmektedir. Arkadaşlarına karşı samimi bir tutum sergilemeyi öğrenirken, anne babasına karşı saygılı olmayı bu roller vasıtasıyla çevresinden görerek öğrenir. Bu yaklaşım aynı zamanda bir bütün halinde sosyoloji kuramlarından 'yapısal fonksiyonalizm' le yakından ilgilidir.

Sosyalleşme kuramlarından ikincisi ise benlik/ öz benlik oluşumudur(Coştu, 2010, s. 126) .Bu kuramın temel hipotezi bireyin benlik yapısının toplumsal tecrübeler vasıtasıyla oluşmasıdır. Bu kurama öncülük eden George Herbert Mead'e göre bireyin davranışı, üyesi olduğu toplumsal grubun davranışı olarak anlaşılabilir. Kişinin sosyal davranışları, onun çevresinde görüp beğendiği ve taklit ettiği, yazılı ve sözlü dille benimsediği sosyalleşme içinde açıklanabilir(Okumuş, 2014). Kuramın temel kavramları ayna benlik, toplumsallık ve eylemdir(Kınağ, 2017). Mead, bireyin henüz toplum ile bir araya gelmemiş olan benliğinin ilkel benlik olduğunu daha sonra 'öteki' kavramı ile tanışmasıyla sosyal benliğin oluştuğunu ifade etmektedir. "Belirli bir zihinsel ve biyolojik gelişim sürecinden sonra ailenin dışında farklı kişilerle etkileşime geçen birey, perspektif alanını genişletir. Bundan sonra onun değerlerini belirleyen sosyal varlıklar sadece ebeveyni değil, ebeveynin de bir parçasını oluşturduğu daha geniş bir sosyal topluluktur. Bu durum bireyin perspektifinin genişleme sürecidir. Bu genişleme sürecinde birey ebeveyniyle etkileşime girerken daha geniş bir perspektife sahip olduğu

için onları doğrudan ve koşulsuz kabul etmek yerine sahip olduğu yeni perspektiften değerlendirir.”(Kınağ, 2017, s. 111).

Aynı zamanda insanın doğuştan getirmiş olduğu benlik durağan değil dinamik bir süreçtir. Bu süreçte birey benliğini deneyimler ve tecrübelerle yeniden şekillendirir. Yaşam döngüsü içinde birey farklı kişiler veya mekânlarla karşılaştıkça benlik kendini yeniler(Hood, 2019, s. 12). Birey zamanla ve olgunlaştıkça ayna benliği oluşmaya başlar. Ayna benlik ise bireyin davranışlarını topluma göre şekillendirmesi ve diğer insanların kendisine karşı davranışlarına bağlı olarak oluşturduğu kendi imgesidir. Bir nevi başkalarının niyetini anlamaya çalışmak ve davranışlarını o yönde belirlemektir diyebiliriz. Birey davranışlarını topluma göre şekillendirirken toplumda bireyi esas alarak toplumsal değerlerini oluşturur. Karşılıklı etkileşim sayesinde bireyin sosyal benliği gelişmiş olur. Yaşadığı toplumdaki rolleri ayna benliğini geliştirerek öğrenmektedir. Benlik bireyin düşünce ve zihin dünyasını esas alırken ayna benlik bireyin toplumla ilişkilerinde diğerlerini esas almaktadır. Mead’ın bu teorisi sosyalleşmeyi benlik kavramı ile açıklamakta ve toplumsal bir fenomen olarak ifade ettiğini görmekteyiz.

2.1.2. Sosyalleşmenin Tipolojisi

Sosyalleşmenin birey ve toplum arasındaki ilişkiden doğduğunu ve bir öğrenme süreci olduğunu ifade etmiştik. Bu sürecin dinamik bir süreç olması durağan olmaması ve yaşam boyu devam etmesi, farklı alanlarda gerçekleşmesi bize sosyalleşmenin tek tip olmadığını göstermektedir. Nitekim sosyalleşme kavramıyla birey başta aile olmak üzere pek çok alanda karşı karşıya kalmaktadır. Bu alanların mahiyeti, yapısı ve fonksiyonel özellikleri bireyin sosyalleşme sürecini hem olumlu hem olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu konuda Ejder Okumuş bir sosyalleşme tipolojisi oluşturmuştur. Bizde bu tipolojiden esinlenerek kısaca bahsedeceğiz. (Okumuş, 2015)

Bireye yakınlık ve uzaklık ilişkisi açısından sosyalleşme birincil sosyalleşme, ikincil sosyalleşme ve yeniden sosyalleşme tipolojisi mevcuttur. Birincil sosyalleşme çocuğun sosyalleştiği ilk alanı yani aileyi kapsamaktadır. Öz bakım becerilerinden, sosyal rolleri, sosyal norm ve değerleri, dinini öğrenmesine kadar öğrendiği ilk alandır. İkincil sosyalleşme ise bireyin akran grubu, okul ve eğitim hayatını, mesleki ilişkileri, üyesi olabileceği sendika, vakıf ve dini cemaatler de bu kapsama girmektedir. Bireyin toplum içine karıştığı çeşitli sosyal alanlardır. Burada birey aile dışında eğitim aldığı okulda, çalıştığı kurumda, kendi düşünce ve fikir dünyasına hitap eden farklı sosyal

eğilimlerin olacağı alanlarda bulunmaktadır. Bu alanlar bireyi dolaylı yoldan etkilemektedir. Bu iki sosyalleşme türüne asli ve tali sosyalleşme de denmektedir (P. Berger ve Luckmann, 2008). Yeniden sosyalleşme ise bireyin sahip olduğu eski fikirleri değiştirip yeni bir perspektif ve bakış açısı oluşturmaktır. Okula başlaması, evlenmesi, işe başlaması gibi faktörler bu duruma örnek olabilir. Diğer yandan bir uç boyutta ise özellikle bireylerin yaşamış olduğu din değiştirme gibi faaliyetler bireylerin çocukluktan itibaren oluşmuş zihin ve inanç yapılarını yıkıp yerine yenilerini tesis etme aşamasıdır. Burada birey önceden sahip olduğu inanç ve fikirleri köklü bir şekilde değiştirerek yerine yeni fikirlere adapte olma ve benimsemesi yeniden sosyalleşmeye örnek olarak verilebilir.

Bireyin öğrenme şekli açısından ise nesnel ve öznel sosyalleşme olduğunu söyleyebiliriz. Nesnel sosyalleşme toplum açısından bireye aktarılan norm, değerlerdir. Kişiye toplumsal rolünü öğretmektedir. Kuşaklar arası aktarım sağlanmaktadır. Öznel sosyalleşme ise bireyin kendi öğrenme sürecini kapsamaktadır. Toplumsal rol ve modelleri, değerleri, yaşam tarzını içselleştirip kendi öğrenme sürecini ifade etmektedir.

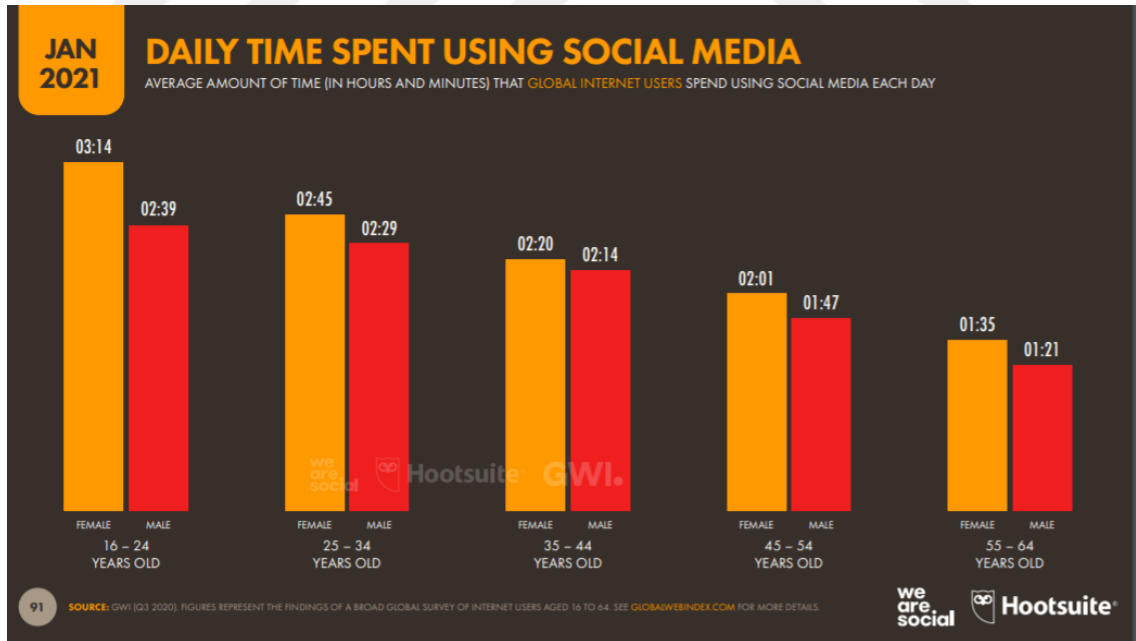
Bir değer atfedilmesi bakımından ise başarılı sosyalleşme, başarısız sosyalleşme, olumlu sosyalleşme, olumsuz sosyalleşme olarak ayırabiliriz. Başarılı sosyalleşme *‘toplumun nesnel dünyası ile ferdin öznel dünyası arasında bir simetri kurmaya bağlıdır. Eğer tamamen sosyalleşmiş bir birey tasavvur edilirse, toplumsal dünyada nesnel bir biçimde hazır bulunan her bir mananın, onun kendi öz bilincinde sübjektif olarak verili ona benzer bir manaya sahip olduğu görülür.’*(P. L. Berger, 1993, s. 43). Berger’in tanımından yola çıkarak sosyalleşmenin başarılı olma şartının bireyin toplumun aktarmış olduğu değer ve normları içselleştirmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Birey toplumun aktardıklarını ne kadar kolay kabul edip içselleştirirse sosyalleşme aynı oranda başarılı olur. Fakat birey direnç gösterip kabul etmekte ve özümsemekte zorlanırsa sosyalleşme zorlaşmış olur ve başarısız bir sosyalleşme gerçekleşmiş olur. Bunun temel sebebi ise toplumun kendi değerlerini ve geleneklerini oluşturma durumunu sekteye uğratmasıdır. Olumlu sosyalleşme bireyin öğrenmeye istekli olduğu motive edici unsurların ve pekiştireçlerin olumlu olduğu sosyalleşme türüdür. Olumsuz sosyalleşme ise bilakis ceza ve sert eleştiri unsurlarının yoğun olduğu bireyin yapmaktan veya öğrenmekten zevk almadığı sosyalleşme türüdür.(Okumuş, 2015, s. 137)

Günümüzde yaygın olan ve yaygınlaşmaya devam eden diğer bir sosyalleşme alanı ise sanal sosyalleşmedir. Özellikle son 10 yılda teknoloji ve internetin gelişmesiyle dünyanın her yerine dağılan internet aracılığıyla insanların sosyal ağlar üzerinden

görüşmesi sosyalleşmeyi farklı bir boyuta taşımıştır. Fiziki temas olmadan çeşitli kültürden ve milletten insanların bir araya gelebildiği küresel bir alan yaratılmıştır. Aynı zamanda internet aracılığıyla farklı bir kültürlenme alanı oluşturmuştur. İnsanlar sosyal ağlar ile fotoğraflarını, kişisel ilgi alanlarını, iletişim bilgilerini içeren profiller oluşturarak diğer insanlarla konuşabilmekte ve sosyalleşme ihtiyaçlarını giderebilmektedir(Bauman, 2013, s. 55). TÜİK'in yapmış olduğu istatistiklere göre Türkiye'de internetin kullanım oranı 16-74 yaş arası 2021 yılında %82,6 olması cinsiyete göre erkeklerin kadınlardan daha fazla internet kullanması internete yoğun bir ilgi olduğunu göstermektedir*.Özellikle günümüzde Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal mecraların kullanımı da artmaktadır. Bu mecralar insanların sosyal paylaşımlarının aktif olduğu yerlerdir. Aynı zamanda çok yönlü iletişime geçilebilmekte küresel anlamda pek çok insana ulaşabilmekte ve hitap edebilmektedir. Özellikle 2021 yılında dünyada sosyal medyanın kullanım süresiyle ilgili istatistikler aşağıda verilmiştir.*

Tablo 1.

Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi

* ([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437), Erişim tarihi: 14.03.2022 :14:56).

* <https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/> Erişim tarihi 14.03.2022 15:00)

Dünya çapında özellikle yaş aralıklarına ve cinsiyet dağılımına göre verilen grafikte bireylerin sosyal medya kullanım süreleri 16-44 yaş arasında yaklaşık 3 saat iken 44 yaş üzerinde azalma görülmüştür. Grafiğe göre yeni gelen neslin farklı sosyal alan aramaları sosyal medya kullanım sürelerinden anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak sosyalleşme alanlarının boyut değiştireceğini fakat bireyin hayatı boyunca devam edeceğini söyleyebiliriz. Sosyalleşme alanında sosyal medya incelenmesi ve araştırılması gereken ayrı bir konudur diyebiliriz.

Diğer sosyalleşme tiplerine bakacak olursak cinsiyet sosyalleşme, mesleki sosyalleşme, örgütsel sosyalleşme, planlı ve plansız sosyalleşme gibi bireyin girdiği ve rol aldığı her toplumsal alanda farklı sosyalleşme tipleri oluşacaktır.

2.1.3. Sosyalleşme Safhaları

Sosyalleşme bireyin sadece çocukluk dönemine ait bir kavram olmayıp hayat boyu devam eden bir süreçtir. *“Ferd, dünyayı başkalarıyla diyalogda iken algılar ve daha da öte hem kimlik hem de dünya ona, sadece o diyaloga devam edebildiği sürece gerçek olarak kalır. Bu son nokta, sosyalleşmenin asla tamamlanmayıp ferdin yaşam süresi boyunca devam etmesi gereken bir süreç olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir.”*(P. L. Berger, 1993, ss. 44-45) İnsan tabiatı gereği sosyal bir varlık olması sebebiyle toplumdan bağımsız yaşayamaz. Bu aynı zamanda toplumun sürekliliği açısından önem arz etmektedir. Bu noktada sosyalleşme olgusu bireyin tek bir döneminde değil hayatının tüm evrelerinde ortaya çıkan bir kavram olmaktadır. Sosyalleşmenin aşamaları bulunmakta ve her dönemde ayrı özellikleri ortaya çıkmaktadır. Sosyalleşmenin safhaları Çocukluk sosyalleşmesi, gençlik sosyalleşmesi ve yetişkinlik sosyalleşmesi olarak üç ana safhada inceleyeceğiz. (Coştu, 2009)

2.1.3.1. Çocukluk Sosyalleşmesi

Sosyalleşmenin ilk ve ana evresi çocukluk sosyalleşmesidir. Çocuk, doğduktan sonra *tabularasa* yani boş bir şemaya sahiptir. Bu bakımdan çevre ile etkileşime girerek sosyal bir varlık haline gelir ve gelişimini tamamlar. Çocukluk aynı zamanda sosyo-kültürel bir kavramdır. Toplum için çocuk toplumun devamlılığını sağlayabilmesi, normlarını, değerlerini koruyabilmesi için gereklidir(Güçlü, 2016). Bu dönem bireyin dünya ile yeni tanışma sürecini kapsamakla beraber ilkökul çağını kapsayan süreçtir. *‘Bilindiği üzere, insanlar biyolojik olarak bilişsel, zihinsel ve sosyal hazır bulunuşluluğa sahip olarak dünyaya gelirler. Bu (biyolojik) hazır bulunuşluluk onların çevreye*

uyumunu kolaylaştırmada önemli bir rol oynamaktadır. İnsandaki potansiyel bu eğilim, çevresel faktörlerin de yardımıyla somutlaşmaktadır. Bu süreç, çocuğun dünyaya gelmesiyle başlar ve hayatının sonuna kadar devam eder. Bu nedenle, toplumsallaşma olayı da çocukluk döneminde başlar.”(Coştu, 2009, ss. 55-56) . Sosyalleşmenin çocukluk ile başlaması aşamalar halinde gerçekleşmektedir. Bu dönemde bireyin en yakın sosyal çevresi ailedir. Sosyal alanları kademe kademe artmakta olup topluma entegrasyon süreci aile içinde başlamaktadır. Bu sürecin başarılı olması ailenin yapısına ve çocuğun süreci içselleştirmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Çocuğun topluma ve toplumsal değerlere adapte olması hem çocuğun gelişimi için hem de toplumun devamlılığı için önem arz etmektedir. Çocuğun hayatı boyunca karşılaşacağı sosyal rolleri öğrenmesi bu dönemden itibaren oturmaya başlamaktadır.

Dini sosyalleşme açısından ise aile bu dönemde çocuğa dini öğretileri ve ritüelleri öğretmekte ve kazandırmaktadır. Bu süreç olumlu olacağı gibi ailenin tutum ve davranışlarına göre olumlu ve olumsuz olarak değişmektedir. Bu açıdan çocukta dini duygunun oluşmasını sağlarken çocuğun dinden uzaklaşmasına ve dini duygularının körelmesine de sebebiyet verebilmektedir. *“Çocukların dinî toplumsallaşması genellikle, dinî eğitim, sosyal öğrenme ve sembolik etkileşimcilik yoluyla gerçekleşir.”*(Coştu, 2009, s. 98) Din eğitimi, aile içerisinde aile bireyleri okul ortamında öğretmenler, gündelik yaşamda etkileşime girilen önemli kişiler, akran grupları ve kitle iletişim araçları tarafından gerçekleştirilir.

2.1.3.2. Gençlik Sosyalleşmesi

Genç kavramı sözlükte *“yaşı ilerlememiş olan ihtiyar karşısı”* , *‘zihin bakımından yeterince gelişmemiş olan toy’* anlamına gelirken gençlik ise *“insan hayatının ergenlik ile orta yaş arasındaki dönemi”** anlamlarına gelmektedir. Gençlik bireyin çocukluk dönemini atlatıp artık doğru ile yanlış ayırt edebildiği psikolojik açıdan ise somut düşünce sisteminden soyut düşünce sistemine geçtiği dönemdir. Bu dönemde bireyin ikincil sosyalleşme alanları yoğun olmaktadır. Özellikle bireyin akranları bireyin sosyalleşmesini etkilemekte bununla beraber okul ve sosyal medya bireyin hayatında aktif rol oynamaktadır. Bu dönem ergenin gelecek kimliğiyle ilgili baskıların yaşandığı bir dönemdir.

Genç/ergen, bilinçli olarak kendini gerçekleştirmeye ve değiştirmeye çalışır. Yapılan çalışmalarda bireyin bu dönemde ilk sosyalleştiği alan olan aile kurumunun

* (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 25.03.2022)

değer ve yargılarını eleştirdiği, çatıştığı ve uyuşmazlıkların ön planda olduğu bir dönem olduğu saptanmıştır. Özellikle kent gençliği hakkında yapılan çalışmalarda genç bireylerin ailelerin katı değerlere sahip olmaları, ailelerin onları anlamadığından şikayet etmeleri ve kısıtlanmaktan hoşlanmamaları gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Tezcan, 1997, ss. 25-26). Bu problemler gençler için sosyalleşmenin temel problemleridir. Birey toplumsal değerleri içselleştirirken kendi düşünce dünyasına uymayan normları reddetmekte bundan dolayı ilk sosyalleşme alanı olan ailesiyle problemler yaşayabilmektedir. Aynı zamanda bireyin fiziksel ve psikolojik değişimleri, kendine ve topluma karşı bakış açısı değişmektedir. Akranlarının fikirleri ergen birey için önem kazanmaktadır. *‘Akran grupları ergenlerin dinî ve politik tercihlerinden gündelik hayattaki ilgi, beğeni ve tercihlerine kadar hemen hemen her alanda önemli bir etkiye sahiptir’* (Coştu, 2009, s. 62). Diğer bir açıdan okul gençlerin fazla vakit geçirdiği bir sosyal alandır. Burada öğretmenleri ve almış olduğu eğitim seviyesi bireyin sosyalleşmesini etkilemektedir. Sosyal medya ise günümüzde özellikle gençlerin aktif olarak kullandığı bir sosyalleşme alanıdır. Sosyal medya pek çok açıdan farklı kültürlerin bir araya geldiği ve bunların paylaşılabildiği özgür bir alan olması sebebiyle gençlerin ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla gençlik sosyalleşmesinin sağlıklı ve başarılı geçmesi için bireyin sosyalleşme alanlarına ve genelde özgür alanların fazla olduğu kitle iletişim araçları özelde ise sosyal medya ağlarının kullanımına dikkat edilmelidir.

2.1.3.3. Yetişkin Sosyalleşmesi

Yetişkin kelimesi göreceli bir kavram olmakla beraber *‘beden, ruh ve duygu bakımından olgunluğa erişmiş olan kimse’* ya da *‘kanunların belirttiği belli bir yaşı aşmış, toplumsal sorumluluklarını bilme durumunda olan genç’* olarak tanımlanmıştır*. Yetişkin kavramı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. 20 ile 35 yaş arası bireyin ilk yetişkinlik dönemidir. Bur süreçte birey fiziksel ve duygusal olarak kişisel gelişimini tamamlamıştır. Bu evrede artık düşünce yapısı oluşmamakta gençlikte veya ergenlikte oluşan düşünce yapısını uygulamaya başlar.

Evlilik, okul, askerlik, bir iş arama, aile ve toplumla yeni bir ilişki kurma gibi çeşitli bireysel ve toplumsal görevleri bulunmaktadır. Bu süreçte kendisine rol model aldığı, değerlerin ve normların uygulandığı aynı zamanda bireyin sosyalleşme alanlarının çeşitli olduğu bir dönemdir. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde kazanılan düşünce, değerler ve toplumsal normlar bu evrede kolay kolay değişmemektedir. Diğer bir açıdan

* (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 24.03.2022)

Erik Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre birey yetişkinlik döneminde 'üretkenliğe karşı durgunluk' ve 'yakınlığa karşı yalıtılmışlık' evresindedir. Birey ergenlik döneminde gelişimini normal tamamlamışsa bu evrede problem yaşamamakta ve yaşadığı topluma kolay adapte olabilmektedir.(Gürses ve Kılavuz, 2011)

Bireyin dini sosyal yaşantısı açısından ele alacak olursak çocukluk ve ergenlik döneminde öğrenmiş olduğu dini norm ve öğretiler ile dini kimliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde birey olgunlaşmasını tamamladığı için bir durağanlık ve stabilite söz konusudur. Ailenin yerini eğitim, meslek, sosyal kurumlar ve dinî organizasyonlar almaktadır. Küreselleşme, sekülerleşme ve modernleşme gibi kavramlar bireyin dini algılayışını ve düşünce dünyasını da etkilemektedir (Coştu, 2009).

2.1.5. Din ve Sosyalleşme

Din kavramının pek çok tanımı bulunmaktadır. Biz çalışmamızda dinin tanımlarını vermek yerine dini sosyolojik açıdan değerlendireceğiz. Din kavramı pek çok sosyolog tarafından yorumlanmış ve toplumu etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan sosyologlar dini tanımlarken özsel ve fonksiyonel olarak iki açıdan ele almışlardır. Dinin özsel tanımı dinin ne olduğunu, kaynağını ve mahiyetini kapsarken yaratıcıyı, kutsal kitapları öne çıkarmaktadır. Bu tanımlardan biri Rudolf Otto'nun 'din kutsalın tecrübesidir' örneğidir. Yapılan tanımlama bireyin kutsal olanla ilişkisini vurgulamaktadır. Fonksiyonel açıdan dinin tanımı ise dinin bireye ve topluma etkisini ifade etmektedir. Bu bakımdan sosyologlar dinin topluma etkisi incelemişlerdir.

Din sosyolojisinin öne çıkan isimlerinden Emile Durkheim 'Dini Hayatın İlkel Biçimleri' isimli çalışmasında din tanımını kutsal şeylerle ilgili inanç ve ibadetler ve bu inançlar doğrultusunda insanları bir araya toplayıp cemaat haline getiren bir unsur olarak tanımladığını söyleyebiliriz (Taş, 2012, s. 44). Max Weber ise bu konuya bireysel açıdan yaklaşarak dini bireyin anlamlandırma süreciyle ilgili bir işlev olarak görmektedir(Kurt, 2008, s. 79). Wach ise tanrı –insan ilişkisi bağlamında dinin insanın zihniyetini ve inandığı şey doğrultusunda davranışlarını şekillendirdiğini ifade etmektedir. Fakat din kavramı ne kadar birey ve inandığı kutsal şeylerle ilgili gibi görünse de dolaylı olarak bireyin sosyalleşmesini ve sosyal bütünleşmeyi de sağlamaktadır. Aynı dine inanan bireyler toplum içinde bir bütünlük sağlarlar. Bu bakımdan dinin sosyolojik açıdan sonuçları kaçınılmazdır.

Diğer bir açıdan sosyal bir fenomen olarak dine baktığımızda 'meşrulaştırma' işlevinin öne çıktığını görmekteyiz. Kurumsal olarak kutsal bir kökeni olmayan yapıları

meşrulaştırır. Örneğin evlilik, siyaset ve ekonomi gibi kurumları etkilemektedir.(Okumuş, 1995, s. 85)

Sosyalleşme ise daha öce de ifade ettiğimiz gibi hem formel hem informal bir eğitim sürecidir. Bireyin çocukluğundan itibaren anne baba ve çevre etkisiyle toplumsal davranışları öğrenme sürecidir. Daha sonra sosyalleşme kurumlarından biri olan okulda belirli bir sistem ve düzen içerisinde aldığı eğitim ile bu davranışlar pekişmektedir. Sosyalleşme birey için hem içsel hem dışsal bir denetleme sürecidir. Birey kendisini toplumla ile kaynaştırarak kendi kişilik yapısını oluşturmakta bununla beraber toplum hem bireyi eğitmekte hem de bireyden etkilenmektedir. Sosyalleşme ile ortaya çıkan roller bireyin çocukluğundan yaşlılığına kadar hayatını etkilemektedir. Dinde bireyin sosyalleşmesini etkileyen önemli unsurlardan biridir.

2.1.5.1. Dinin Sosyalleşmeye Etkileri

Dini sosyolojik açıdan incelediğimizde hem bireyi hem toplumu etkilediğini ifade etmiştik. Bununla beraber dinin toplumdaki bütünleştirme, toplumsal kontrol ve toplumu yeniden yapılandırma gibi işlevleri toplumları ayakta tutan bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. Dinin bu işlevleri bireyin sosyal davranışlarını etkilemektedir. Örneğin evlenmek dini bir vecibe ve toplum tarafından kabul edilme anlamına gelirken, savaşta ölmek (şehit olmak) toplum tarafından övgüye mazhar olma, saygıyla anılma ve ahiret hayatında mutlu olmayı ifade etmektedir. Bu davranışların temeline baktığımız zaman bireyin davranışları benimsemesi ve sergilemesi sosyalleşme çatısı altında gerçekleşmektedir.

Birey dini inancını, ritüellerini ve değerlerini sosyalleşerek toplum içinde öğrenir. Örneğin İslam özelinde ele alırsak bireyin çocukluktan itibaren aile içinde aldığı dini eğitim aile bireyleriyle camide namaz kılması, oruç tutmayı öğrenmesi, kuran kursuna gitmeyi birey toplum içinde öğrenmekte ve benimsemektedir. Nitekim her çocuk doğumundan itibaren ailesinin dini inançları ve değerleri üzerinde şekillenmektedir. Örnek verecek olursak ailenin dini inançları çerçevesinde çocuklarına isim koyması, çocuk doğunca kulağına ezan okunması gibi ritüeller çocuğun en baştan mensup olacağı değerleri ve inançları göstermektedir. Fakat bu değerler kalıtsal değildir, görecelidir ve zaman içinde değişebilir. Daha sonra bireyin yaşantısı, çevresi ve arkadaşları bu minvalde şekillenecektir.

Din günlük hayat ile iç içedir. İnsan ve toplum sadece maddi ya da fiziki etmenlerden oluşmaz. Aynı zamanda manevi öğelerde bulunmaktadır. Dinde bu manevi

öğelerden biridir. Bireylerin hayat tarzlarını etkilemektedir. Bunda dolayı din ve sosyal yaşam arasında sıkı bir ilişki vardır. Aynı zamanda din hem fert ile toplum ilişkisinin hem fert ile kurum ilişkisini hem de kurumlar arası ilişkiyi düzenleyerek sosyalleşme alanlarını ve davranışların oluşmasını sağlar. (Okumuş, 1995, s. 34) Camiler, kuran kursları, cenazeler ve mevlitler, bayramlar bu alanların oluştuğu yerdir. Birey dini inancı doğrultusunda buralarda sosyalleşerek toplumsal ilişkisini oluşturmuş olur. Dinin bireysel ve toplumsal hedefleri bulunmaktadır. Din sosyal yaşantıya belli bir düzen getirmek ister. Toplumsal açıdan din insanlarda kolektif (ortak) bir şuur oluşturur. Toplumsal dayanışmayı destekleyerek sosyal farklılaşmayı oradan kaldırır. Fikir ve inanç birliği altında bireyleri bir araya getirir. Yasaklar koyarak toplumu kontrol altına alır. Dinlerin esas ve ortak amacına baktığımızda temel hedefin toplumun ahlaki yapısını düzeltme, kendi koyduğu kurallar çerçevesinde insanları yaşamaya davet ettiğini görürüz. İnsanların dini inançları diğer insanlarla ilişkisini belirler. Bu açıdan sosyal yapının oluşmasında dinin önemli bir yeri bulunmaktadır.

2.1.5.2. Dini Sosyalleşme Kavramı

Sosyalleşme, insanın doğduğu ortamda kendi kalıtsal ve biyolojik özellikleri ile beraber içinde bulunduğu toplumun norm ve değerlerini kendi içinde içselleştirerek şahsiyetinin oluşma sürecidir. Bununla beraber dini sosyalleşme kavramı, bireyin içinde bulunduğu toplumun dini kültürel unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak kendi şahsiyetiyle bütünleştirmesidir. (Akd.Arabacı, 2003, ss. 41-42) Sherkat'a göre dini sosyalleşme sosyal etmenler aracılığıyla bireylerin dini inanç ve anlayışlarını etkileyen karmaşık bir süreç olarak nitelendirir. Din kavramı ilk insanlardan bu yana insanoğlunun hayatında yer almıştır. İlk kabilelerde daha çok topluma hakim iken gelişmiş toplumlarda hakimiyeti azalmış ama bireyin ve toplumun hayatından çıkmamıştır. Aynı zamanda bu etkileşim devam etmiş eve sürekli olarak gelecek nesillere aktarılmıştır. Buradan yola çıkarak sosyalleşme toplumsal davranışları öğrenme süreci iken dini sosyalleşme de bireyin toplumun dini değer, normlarını, ritüellerini öğrenme ve hayatını ve ilişkilerini bu minvalde şekillendirme süreci olarak tanımlayabiliriz.

Dini sosyalleşme genel sosyalleşme sürecinin içinde yaşanan özel bir süreçtir. bu sürecin kendi içinde safhaları bulunmaktadır. Bu safhalar sosyalleşme ile aynı dönemleri kapsamaktadır. Çocukluk safhasında birey daha çok aileden etkilenmektedir. Anne babasını rol model olarak taklit yöntemiyle öğrenmeye çalışır. Örneğin annesini namaz

kılarken taklit eder ve belli başlı dini kavramları ilk defa duyar. Ayna benlik gelişmekle beraber kendisini çevredekilere göre tanımlamaktadır. Gençlik/ Ergenlik aşamasında ise bireyin tam olarak büyüdüğü ve rasyonel yetilerinin oturmaya başladığı dönemdir. Birey bu dönemde hem biyolojik hem fizyolojik olarak değişime girdiği için burada daha çok akranlarını rol model almaktadır. Dini değerlere karşı sorgulayıcı ve yeni fikirlere açık bir konumdadır. Anne babanın söylemlerinden ziyade arkadaşları bireyin fikirlerini etkilemektedir. Çocuğun sosyal çevresinin dini tutumları bireyi etkilemektedir. Diğer bir safha ise yetişkinlik dönemidir. Bu dönemde bireyin karakteri ve kişilik yapısı oturmuştur. Dini eğitim tamamlanmış bireyin evlilik, meslek gibi farklı sosyal alanlar ön plana çıkmaktadır. Dini düşünceleri doğrultusunda camiye gitme, cemaate katılma ve aktif olma gibi etkileşimler olabilir. (Coştu, 2009)

2.1.5.3. Dini Sosyalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Dini sosyalleşmeyi etkileyen unsurlar sosyalleşmeyi etkileyen faktörlerle aynıdır. Bunlar başta aile olmak üzere akranları, eğitim, kitle iletişim araçları ve dini organizasyonlardır. Bunların dışında göç, doğal afetler, ciddi hastalıklarda dini sosyalleşmeyi etkileyen faktörlerdir.(Sherkat, 2013)

Aile: Aile bireyin ilk sosyalleştiği alandır. Dini tutum ve davranışların temeli aile içinde atılır. Bireyin öğrenmiş olduğu bu değerler ve din algısı ileriki yaşamını etkilemektedir. Din ve aile kurumu arasında sıkı bir bağ ve önem vardır. Fatih Çelik bu konuyu *‘Dini ve ahlaki değerlerin, ibadetlerin, iyi-kötü, helal-haram gibi kavramların öğrenildiği yer öncelikle ailedir. Bu durum ailenin dindarlık derecesinin azlığından ya da çokluğundan değil, eğitici fonksiyonundan kaynaklanır.’* şeklinde ifade etmiştir.(F. Çelik, 2010, s. 22) Ailede alınan ilk bilgiler informaldır. Burada ön plana çıkan hususlar ailenin yapısı, ebeveynlerin çocuklarla ilişkisi ve ailenin dini anlayış, düşünce ve yapısıdır. Ailenin çekirdek ya da geniş aile tipi olması dini bireyin sosyalleşme oranını etkilerken dini pratiklerin kazanılması ve dini değerlerin öğrenilmesi hususunda da farklılık yaratacaktır. Diğer bir açıdan ebeveynlerin çocuklarına karşı yakınlığı dini öğretilere yaklaşım konusunda çocuğu etkilediği görülmektedir.(Yaralıoğlu, 2019)Ailenin eğitim seviyesi, anne babaların çocukla arasındaki yaş farkı ve dini bilgi seviyesi çocuğun dini tutumlarını etkilemektedir. Araştırmalarda eğitim seviyesi yüksek bir ailede dini tutumlara rasyonel yaklaşım artarken eğitim seviyesi orta veya düşük ailede geleneğe bağlılığın yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durumda bireyin dini düşünce ve yapısını etkilemektedir.(Yaralıoğlu, 2019) Diğer bir yandan aile bireyleri çocuk için

bir rol modelidir. Örneğin babanın camiye gitmesi, annenin kuran okuması, mevlit ve düğün gibi merasimler bireyin dini sosyalleşmesine hem katkı sağlamakta hem de dini düşüncenin oluşumunda önem arz etmektedir.

Eğitim: Eğitim bireyin dini sosyalleşmesinde ikinci önemli unsurdur. Genel sosyalleşmede olduğu üzere aileden sonra gelen bireyi aktif olarak sosyalleştiren bir faktördür. Dini değer ve normların bireylere aktarılmasıyla gerçekleşir. Bu aktarma formal ve informal yollarla olmaktadır. Bireyin daha sistematik eğitim aldığı kurumlar okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, kuran kurslarında verilen dini eğitimler formal bir aktarımdır. İnformal alanlar ise dini eğitim konusunda etkin olan yerler, camiler ve çevresi, dini eğitim veren vakıflar ve cemaatler diyebiliriz.(Coştu, 2009, s. 90) Formal eğitim de bireyin okul çevresi ve dini yapısı, öğretmenlerin tutumu ve akranları bireyi etkilemektedir. Aynı zamanda kuran kursları din eğitiminin aktif olarak verildiği yerlerdir. Burada özellikle çocuklar dine dair temel bilgileri yoğun bir şekilde almaktadır. Sadece çocuklar değil yetişkinlerinde eğitim aldığı bu yerler sosyalleşme açısından aktif yerlerdir. Dini eğitim veren vakıflar, cemaatler, medreseler bireyin dini düşünce ve dünyasını yansıtmakla beraber aynı düşünceleri paylaşabilecekleri sosyal bir alan yaratmaktadır. Nitekim eğitim ömür boyu devam eden bir süreçtir. Din de bu sürecin bir parçasıdır. Çeşitli yönlerden bireyi sosyalleştirme araçlarından biridir diyebiliriz.

Toplumsal Çevre: Birey, çocukluğundan itibaren sosyal çevresi artmaya başlar. Bu çevre aile ve akrabaları ile başlarken çocukluk çağında arkadaş ve oyun grubu, okul çağında öğretmenleri ve akran grubu, yetişkinlikte mesleki ilişkiler, komşuluk gibi çeşitli çevreler edinir. Bireyin çevre ile olan ilişkisi kendi seçimlerine göre değişmektedir. Bireyin kendi beğeni ve tercihlerinden oluşan bu çevre bazen rol model olmakta bazen ayna benlik olarak dini toplumsallaşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.(Coştu, 2009)

Kitle İletişim Araçları: Günümüzde televizyon, radyo, bilgisayar, cep telefonu, akıllı aletler, internet ve sosyal medya gibi pek çok kitle iletişim araçları bulunmaktadır. Bu faktör modern dünyada önemli bir yer tutmaktadır. Televizyon ve radyo gibi araçlar tek taraflı iletişim sağlamakta dini bilgilerin anlatılması ve öğretilmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Ramazan ayında televizyonda yapılan iftar ve imsak programları, dini sorular çerçevesinde yapılan sohbetler, kutsal gün ve gecelerin öneminden bahsetmekte ve bireyi aydınlatmaktadır. İnternet, bilgisayar ve akıllı aletler aracılığıyla birey kuran öğrenebilmekte, namaz vakitlerini takip edebilmektedir. Bu araçlar çift yönlü iletişim sağlamakta dönüt verip dönüt alabilmekte, bilgiye kolay ve hızlı ulaşılmakta,

bireyin günlük hayatını sistematik hale getirmede yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bilgiye hızlı ulaşmanın yanı sıra pek çok sosyalleşme alanı da yaratmaktadır. Özellikle sosyal medya uygulamaları olan Facebook, Twitter, İnstagram gibi alanlarda din adamları takip edilebilmekte, dini paylaşımlar yapabilmekte gelen etkileşimlere cevap verebilmektedir. Sosyal medya genellikle çocuklar, ergenler ve genç yetişkinlerin yoğun olarak kullandığını görmekteyiz. Bununla beraber orta yaş kesimde aktif olarak kullanılmaktadır. Etkileşimi yoğun olan sosyal medya bireyler için aynı zamanda rol model alma gibi bir işlevi de mevcuttur.

2.2 Göç Kavramı

Göç olgusu sosyoloji disiplinin en temel konularından biridir. Öyle ki sosyal hayata dair etkileri hemen hemen her sosyal kurum üzerinden rahatlıkla görülebilmektedir. Başta aile olmak üzere genç, yaşlı ve çocuk her düzeyden insanın toplumsal hayatından önemli etkiler bırakan bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim, medya, din, devlet, siyaset gibi diğer sosyolojik konularla da yakından ilişkilidir. Göç kavramına ilişkin literatürde birçok tanıma rastlamak mümkündür. Genel olarak yaşanan bir yerden çeşitli nedenlerden dolayı başka bir yere taşınma, yerleşme olarak tanımlanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta her yer değiştirme faaliyetinin göç olarak nitelendirilemeyeceğidir. Bir yer değiştirme faaliyetinin göç olarak tanımlanabilmesi için gidilen yerde kalıcılığın olması gerekmektedir(Marshall, 2005, s. 685). Göç eden kişiye göçmen, sığınmacı, muhacir, mülteci vb. isimlendirmeler kullanılmaktadır. Sosyoloji disiplini içerisinde göç iki kısımda ele alınmaktadır. Bunlardan ilki “iç göç”tür. İç göç, milli sınırlar içerisinde gerçekleşen göç faaliyetini ifade etmektedir. Bu göç türü ülke içerisindeki yerleşim yeri değişikliğini ifade eder. Kırsal alandan kentsel alana yapılan göç faaliyeti iç göç olarak nitelendirilmektedir. Diğer göç çeşidi ise dış göçtür. Bu göç türü ise ülke sınırları dışına yapılan göç faaliyetini ifade etmektedir. (Kirman, 2016, s. 119). İnsanların göç etmesine neden olan birçok etken bulunmaktadır. Savaş, ekonomi, kargaşa, eğitim imkânları vs. bunlardan bazılarıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse yaşadığı coğrafyada huzur, refah ve imkân bulamayan insanların hayat şartlarının daha iyi olduğu yerlere taşınma, yerleşme süreci olarak tanımlanabilir(M. Aydın, 2015, s. 103). Bütün göç çeşitlerinde de çatışma, uyum, bütünleşme vb. sosyal süreçler yaşanmaktadır.

Her ne kadar her iki göç çeşidinde de bu süreçler yaşanabilse de dış göç iç göçe göre biraz daha sancılı bir süreci beraberinde getirmektedir. Göç sürecinde en çok

yaşanan sorunlardan biri uyumdur. Toplumun uyum içerisinde yaşayabilmesi için toplum içerisinde yaşayan bireylerin aynı kültür ve dil özelliklerine sahip olması uyumu kolaylaştırmaktadır. İnsanlar arası iletişim önemlidir. İnsanların bir birlerini anlaması istekleri doğrultusunda hareket etmesi birlik olabilmesi uyumun sağlanabilmesi için önemli bir kriterdir(Yeter, 2018, s. 123). Bu nedenle iletişimi sağlayabilmesi açısından dil unsuru önemli bir sorun teşkil etmektedir. Göçmenler göç ettikleri yerin dilini bilmediği durumda toplumda önemli ölçüde krizler yaşanabilmektedir. Dil öğrenme sürecinin uzunluğu da bu noktada ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Dil öğrenme faaliyeti kısa süre içerisinde gerçekleşebilen bir faaliyet değildir. Bunun yanı sıra dil öğrenme noktasında yaş, eğitim, cinsiyet gibi birçok faktör bu süreci etkilemektedir. Bu nedenle göç sürecinde yaşanan dil problemi uyumu önemli ölçüde zorlaştırmakta hatta toplumsal yapı içerisinde çatışma yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Aynı şekilde kültür unsuru da bu nokta zikredilmesi gereken önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Milletlere özgü olarak şekillenen kültür göç sürecinde birçok anlamda sorun teşkil edebilmektedir. Kültürün oluşumunda birçok faktör bulunmaktadır. Din, siyaset, eğitim, milli ve manevi değerler, dünya görüşü vb. bunlar arasında zikredilebilir. Bu unsurların toplumdan topluma farklılık arz etmesi de yine uyumu güçleştirebilmektedir. Bu noktada din unsuru bile başlı başına ciddi çatışmaların yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Aynı kültürel kodlara sahip bir yere göç edildiği durumda ise uyum noktasında daha az sorunlarla karşılaşılabilir.

Tarihi süreçti insanlık birçok göçe tanıklık etmiştir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçü, Kavimler Göçü, İslamiyet içerisinde Hicret bunlardan bazılarıdır. Bütün göçler zorunluluk arz etse de bazı göçler zorlamayla baskıyla yaptırılmaktadır. Bu tür göç faaliyetlerine ise tehcir (göç ettirme) adı verilmektedir(M. Aydın, 2015, s. 104). Göç süreci birçok problemi beraberinde getirmektedir. Özellikle bu süreçten en çok çocuklar etkilenmektedir. Ekonomik yetersizlikler, iletişim problemleri, sosyalleşme problemleri vb. birçok problem göçmen çocukların yaşamlarını doğrudan etkilemektedir(İ. Arslan, Bozgeyik ve Alancioğlu, 2017, s. 148).

2.2.1. Göç Olgusunun Aileye Etkisi

Göç süreci toplumsal anlamda birçok olay ve olguya doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir. Bunun yanı sıra toplumsal kurumları da önemli ölçüde değiştirmekte, dönüştürmekte ve farklılaştırmaktadır. Göç, kültürel anlamda radikal karşılaşmaların yaşandığı bir süreci ifade eder. Bu süreçler tedricen olmadığı için toplum

nezdinde anlık beklenmedik tepkiler doğurabilir. Toplum üzerinde kolektif bir şok etkisi yaratabilir. Bu etkiler doğrudan veya dolaylı olarak sosyal kurumları etkiler. Toplumsal yapı içerisinde sosyal düzeni sağlayan toplumda bir denge oluşmasına katkıda bulunan en temel sosyal kurum ailedir. Aile kurumunun sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirmesi toplum için oldukça önemlidir. Bu nedenle göç politikalarında dikkat edilmesi gereken önemli hususlar arasında yer almaktadır.

Aile kurumu tek tip özellik gösteren bir sosyal kurum olmayıp toplumsal yapı içerisinde çeşitlilik arz etmektedir. Aile çeşitliliği, yaşanan yere, ailedeki kişi sayısına göre farklılaşabilmektedir. Bu noktada yerleşim yerine göre kırsal ve kentsel aile yapıları örnek olarak gösterilebilir. Aile kurumunun diğer çeşitleri ise kişi sayısına göre farklılaşmaktadır. Genel anlamda kişi sayısına göre büyük aile ve küçük aile şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Büyük aile yapısına verilebilecek en güzel örnek geleneksel geniş aile yapısıdır. Bu yapı içerisinde anne, baba, evli çocuklar, dayı, hala, amca, teyze gibi geniş kapsamlı kişiler yer almaktadır(Yıldırım, s. 966). Bu aile yapısı genellikle kırsal alanda gözlenmektedir. Küçük aile yapısı ise anne, baba ve çocuklardan oluşan genellikle çekirdek aile diye tabir edilen bir aile tipidir. Bu aile yapısı genellikle kentsel bölgelerde gözlenmektedir. Toplumsal işbölümü gereği uzmanlık alanlarının artmasıyla birlikte bilgiye dayalı işgücü önem kazanmıştır. Bilgiye dayalı işgünün önem kazanması ise bireyselleşme sürecinin hız kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bireyselleşme ise geleneksel geniş ailenin önemini azaltmıştır. Bunun yanı sıra ekonomi, eğitim, siyaset, modernleşme vb. birçok faktör de geniş ailenin öneminin azaltılmasında etkili olmuştur.

Aile yapıları göz önüne alındığında göç süreci bütün aile yapıları için ciddi sıkıntılar doğuran bir süreçtir. Göçün getirdiği zorluklar bütün aile bireylerini doğrudan etkilemektedir. Bu durum aile içerisinde sıkıntıların baş göstermesine neden olmakta, aile içerisindeki rollerinin aksamasına sebebiyet vermektedir. Hayat şartlarındaki zorluklar büyükanne, büyükbaba, anne, baba, abi, kardeş, amca, dayı, teyze gibi aile içerisindeki önemli rollerin yerine getirilememesine sebebiyet vererek ailedeki güven ortamının sarsılmasına neden olmaktadır(Engin, 2021, s. 239). Bu nedenle aile içerisinde bu rollerin yerine getirilememesi ailenin dağılmasında büyük bir etkiye sahiptir. Anne ve babalar çocuklarına bakamamakta büyükanne büyükbaba gibi ailenin en büyük figürleri aileyi bir arada tutamamaktadır. Bu noktada ekonomik durumun kötüleşmesi aidiyet ve bağlılığın kopmasına neden olarak aile bağlarını zayıflatmaktadır.

Göç süreci aile için çok sıkıntılı bir süreci ifade etmektedir. Göçle birlikte sosyal ağların zayıflaması, ekonomik yetersizlikler, hastalıklar, göçmenlerin uğraştığı en büyük

sorunlardır. Bununla birlikte sadece göç eden aile için değil göç alan bölgedeki aile yapıları da bu süreçten oldukça etkilenebilmektedir(Ekmen ve Koçak, 2020, s. 171). Farklı kültürel özelliklere sahip aile yapılarının toplumsal hayatta karşılaşması bu süreçte etkileşime yol açmakta ailenin kurulu olduğu temel ilkelerde farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu etkileşim olum veya olumsuz yönde seyredebilmektedir. Söz gelimi çok eşli aile yapısına sahip bir toplumun tek eşli bir aile yapısına sahip topluma yaptığı göç neticesinde karşılıklı olarak aile yapılarında çatışmalara neden olabilir. Ya da iki toplumda ara bir form oluşturarak uyum içerisinde varlıklarını sürdürebilirler. Göç süreci olumlu olumsuz birçok etkiye neden olsa da olumsuz yanlarının giderilebilmesi ve ona uygun politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Göç süreci olumlu yanları bir tarafa genelde olumsuz yanlarıyla ön plana çıkan bir süreçtir. Göç sürecinde aile kurumu ciddi zararlar görebilmektedir. Sağlık imkânlarındaki yetersizlik, beslenme sorunları, barınma sorunları gibi sorunlar aile kurumunun sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir(Baş vd., 2017, s. 1683). Özellikle göç edilen bölgenin ekonomik ve sosyal imkânları bu noktada belirleyicidir. Ayrıca göç alan bölgelerin göçmenlere yönelik tutumları da bu noktada belirleyicidir. Göç eden ailelerin uyum süreci zorlaştıkça bundan aile bireylerinin hepsi doğrudan etkilenebilmektedir. Evde yaşanan huzursuzluklar, güvensiz bir hayat, göçmen ailelerinin dağılmasında büyük bir etkiye sahiptir.

Göç süreci birçok etkiye neden olduğu gibi bireyler üzerinde önemli psikososyal sorunlara da neden olabilmektedir. Göç sürecinde yaşanan zorluklar, imkânsızlıklar, sağlık yetersizlikleri bireylerde başta ruh sağlığı sorunları olmak üzere stres, gerginlik, bunalım vb. psikososyal sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Psikososyal sorunlar yaşayan bireyler aile içerisinde sürekli gerginliklere neden olmakta ve aile huzurunun önünde büyük bir engel teşkil etmektedir(Tuzcu ve Bademli, 2014, s. 61). Bu süreçten en çok çocuklar etkilenebilmektedir. Ruh sağlığı bozulan ailelerinin yanında yaşamak zorunda kalan göçmen çocukların kişisel gelişimleri olumsuz etkilenebilmektedir. Bir diğer nokta ise ekonomik yetersizliklerle boğuşan göçmen ailelerin çocuklarının çalışmasına ihtiyaç duymasıdır. Kişisel gelişim için erken yaşlarda yaşanan süreçler önem arz etmektedir. Göçmen çocukların kolektif bilinçaltılarında yaşadığı bu zorluklar önemli bir yer etmektedir. İlerleyen yıllarda sağlıklı bir kişisel gelişime sahip olmayan bu çocuklar toplumsal yapı içerisinde ciddi sorunlara neden olabilmektedirler. Suça bulaşma oranları göçmen ailelerin çocuklarında oldukça yüksek düzeyde olması bunu ispatlar niteliktedir. Bu durum da yine aile kurumunun zarar görmesine neden olabilmektedir.

2.2.2. Göç Olgusunun Çocuklara Etkisi

Göç süreci birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Ekonomik yetersizlikler, eğitim sorunları, barınma sorunları, aile sorunları, çevreye uyum sorunları bunlardan bazılarıdır. Göç sürecinin zorluğu göz önüne alındığında bu süreçten ailenin bütün fertleri önemli ölçüde etkilenmektedir. Unutulmamalıdır ki göç sürecinin en büyük mağdurları çocuklardır. Bireyin gelişim sürecinde çocukluk dönemi yaşam niteliği kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle göç sürecinde yaşanan sıkıntılar çocukların gelişim sürecini önemli ölçüde etkilemektedir.

Göç sürecinde yukarıda da ifade edildiği üzere yaşanan en temel sorun aile kurumunun zarar görmesidir. Aile kurumu çocuk için oldukça önemlidir. Çocuk, aile içerisinde toplumsal bir kimlik inşa etmektedir. Bu kimlik onun hem toplum içerisinde sağlıklı etkileşimler kurmasına destek olmakta hem de toplumsal uyumu kolaylaştırmaktadır. Aile kurumunun sıkıntılı olduğu durumlarda çocuğun kimliğine doğrudan etki etmektedir(Akkır, 2019, s. 958). Çocukta oluşan kimlik aile içerisindeki bağlılık ve güven duygusuyla oluşturulmadığı durumda çocuk kimlik bunalımı yaşayabilmektedir. Göç sürecinin verdiği kimlik bunalımı da eklenince bu durum çocuk için içerisinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu durum toplumsal uyumu büyük oranda güçleştirmektedir.

Göç sürecinde çocuk için problem teşkil eden önemli sorunlardan biri de aile içi şiddettir. Göç süreci sıkıntılı bir süreç olarak aile içerisinde bunalımlara yol açabilmektedir. Bunalım süreçleri aile fertleri için oldukça olasıdır. Bu süreçte çocuklar ciddi zararlar görebilmektedir. Aile içi şiddeti tetikleyen birçok faktör bulunmaktadır. Ataerkil aile yapısı, eğitim faktörü, kültür ve din gibi faktörler bu noktada zikredilebilir. Göç süreciyle birlikte bunun şiddeti artarak devam etmekte ve çocuklar üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir(Okumuş, 2009, s. 26).

Göç sürecinde çocuklar için problem teşkil eden bir diğer durum ise ailenin çektiği ekonomik sıkıntılardır. Ekonomik sıkıntılar çocuk için en temel problemlerden biridir. Çoğun temel ihtiyaçları noktasında ailenin maddi imkânları yetersiz olduğu durumlarda çocuğun kimliği olumsuz etkilenmektedir. Ailenin sosyoekonomik statüsü çocuğun toplumdaki yerinin belirlenmesi noktasında çok önemlidir(Aydın, Şahin ve Akay, 2017, s. 10). Arkadaş çevresindeki kabul durumuna da doğrudan etki etmektedir. Giyim, kuşam, tüketim vb. faktörler de toplumsal uyum noktasında oldukça önemlidir. Aynı arkadaş grubunda yer almak için benzer tüketimlerin gerçekleştirilmesi zorunluluk

halini almıştır.

Göç sürecinin çocuklar üzerinde teşkil ettiği bir diğer problem ise göçmen, mülteci vb. kimlik etiketleridir. Göçmen etiketi çocuğun sosyal uyum sağlamasını zorlaştırabilmektedir. Arkadaş çevresinde sürekli göçmen kimliğiyle anılmak göçmen çocukların kimliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Göçmen kimliği, göçmen çocukları uyum sağlamaya çalıştığı toplum içerisinde kabul göremeyeceği endişesine sevk edebilmektedir. Bu da onların topluma uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır.

Göç sürecinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden biri de hastalıklardır. Göç eden çocukların ekonomik yetersizliklerden kaynaklı beslenme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda hastalıklarla boğuşmak zorunda kalmaktadırlar(Aydın, Şahin ve Akay, 2017, s. 10). Özellikle sağlık güvencelerinin olmaması çocukların yaşamlarını ayrıca zorlaştırmaktadır. Tedavi ve ilaç masraflarını karşılayabilecek imkânlarının olmaması onları sıkıntıya sokmaktadır. Hastalıklardan dolayı göç sürecinin zorluklarına dayanamayan çocuklar hayatlarını kaybedebilmektedir.

Göç sürecinde yaşanan bir diğer sorun ise dil problemidir. Göçmen çocuklar göç ettikleri yerlere uyum sağlama noktasında oldukça sıkıntı yaşamaktadırlar. Uyum noktasında sıkıntı yaşanmasının en temel nedenlerinden biri de dil ve iletişim problemleridir(Demir, 2019, s. 293). Dil öğrenme süreci uzun bir süreçtir. Dil öğrenme sürecinde yaşanan sıkıntılar da eklenince uyum süreci oldukça sıkıntılı bir hal almaktadır. Dil eğitimi imkânlarına sahip olmayan göçmen çocuklar bu süreçte oldukça zorlanmaktadırlar. Dil eğitimi imkânlarına sahip olan çocuklar da gerek yaşam şartlarının zorluğundan gerek ekonomik yetersizliklerden dolayı eğitimlerini düzgün bir şekilde devam ettirme noktasında sorunlar yaşayabilmektedir.

Çocukların göç sürecinde yaşadığı bir diğer problem ise eğitim sorunudur. Eğitim almak onlar için oldukça zorlu bir süreçtir. Göç ettikleri yerlerde o bölgenin dilinde eğitim almaları gerekmektedir. Dil bilmedikleri için eğitim sürecinde oldukça zorluk çekmektedirler(Demir, 2019, s. 299). Ana dillerinde eğitim almaları durumunda ise topluma uyum sağlama noktasında sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle eğitim süreçleri onlar için oldukça sıkıntılı bir süreçtir. Gerek ekonomik imkânları gerekse psikolojik sorunları düzenli bir eğitim almaları önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Ekonomik nedenlerden dolayı göçmen çocukların çalışmak zorunda kalması da göç sürecinde sıkıntı doğuran başka bir durumdur. Çocuk işçiliği bu süreçlerde oldukça artış göstermektedir(Lordoğlu ve Aslan, 2018, s. 727). Çalışmak zorunda kalan göçmen çocuklar düzenli ve sağlıklı bir hayat yaşama noktasında sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Bu süreçte çocuk istismarları da dikkat çekilmesi gereken başka bir husus olarak göçmen çocukların hayatlarını zorlaştıran başka bir etken olarak karşımızda durmaktadır. Bu ve daha birçok problem göç sürecinde göçmen çocukların baş etmek zorunda kaldıkları durumlardır. Bu nedenle göç sürecinden belki de en çok etkilenen kesim çocuklar olmaktadır.

2.2.3. Göçün Sosyalleşmeye Etkisi

Göç süreci sosyalleşme üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Sosyalleşme sürecine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar: Ekonomi, siyaset, dünya görüşü, dil, din, ırk, kültür, sanat vb. olarak zikredilebilir. İnsanların iletişim kurması, konuşması, anlaşması toplumsal uyum noktasında oldukça önemlidir. Sosyalleşme süreci aynı toplum içerisinde yaşayan bireyler için bile yer yer sorun teşkil ederken bu durum göç süreciyle birlikte daha da karmaşık bir hale gelebilmektedir. Sosyalleşme, bireye katkılarının olduğu gibi topluma da önemli katkılar sağlayan bir süreçtir. Toplumun uyum içerisinde yaşayabilmesi noktasında huzur ve barışı tesis eden önemli bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca göç sürecinde de uyumun sağlanabilmesi adına hayati bir öneme sahiptir. Ancak göç süreciyle beraber sosyalleşme sürecinde sorunlar yaşanabilmektedir. Sosyalleşme noktasında belirleyici olan en temel faktör dil ve iletişimdir(C. Çelik, 2008, s. 129). Göç edilen coğrafyadaki hâkim dile sahip olmayan göçmen toplulukların sosyalleşme süreçlerinde problemler yaşaması muhtemeldir.

Göç sürecinin sosyalleşme üzerinde olumlu olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır. Eğer uyum sağlanabilirse kültürel etkileşimden doğan zenginlik toplumdaki refahın artmasına etki edebilir. Ya da tam tersi bir durumda toplumsal bozulmaya sebebiyet verebilir. Fakat göç süreci genelde toplumlarda sıkıntılı süreçlerin yaşanmasını ifade eden bir görünüm sergilemektedir. Bu nedenle sosyalleşme üzerinde olumsuz birçok etkiye sahiptir. İnsanlar arası uyumda ciddi sorunlara neden olabilmekte ve uyumu zorlaştırabilmektedir.

Göç sürecinde göçmenlerin yaşadığı en temel problemlerden olan ekonomik yetersizlik(Okumuş, 2009, s. 26) sosyalleşme sürecinde de ciddi sorunlar teşkil edebilmektedir. Çalışan göçmenler için iş ortamında bir sosyalleşme süreci yaşandığı varsayılrsa da düşük maliyetle sosyal güvenceden mahrum bir yaşam sürmeleri sosyalleşmeyi zorlaştırmaktadır. Ekonomik sorunlar göçmen aileleri sürekli temel ihtiyaçlar için çalışmak durumunda bırakmaktadır. Bu da topluma uyum noktasında gerekli kültürel eğitimi almalarını zorlaştırmaktadır.

Sosyalleşme sürecinin önünde bir diğer engel yine göçmen kimliğidir. Statü, sosyalleşme sürecinde toplumsal yapı içerisinde oldukça önemlidir(Güllü, 2015, s. 94). Aynı toplum içerisinde bile farklı statülere sahip insanlar iletişim kurmayabilmektedirler. Toplumsal yapı içerisinde insanlar muhataplarında statüyü oldukça önemsemektedirler. Bu nedenle bazı toplumlarda göçmen statüsü toplumsal yapı içerisinde saygı gösterilmeyen bir statü olabilmektedir. Bu durum göçmenlerin sosyalleşme süreçlerini sıkıntıya sokabilmektedir. Muhatabından saygı görülmediği bir durumda sosyalleşme sürecinin yaşanması güçleşmektedir.

Göç sürecinde sosyalleşmeyi olumsuz etkileyen bir diğer faktör ise eğitimidir. Eğitim, göç sürecinde göçmenler için önemli problemlerden biridir. Özellikle dil noktasında ciddi sorunlar yaşanabilmektedir. Yabancı dilde eğitim almak göçmenleri önemli ölçüde zorlayabilmektedir(Demir, 2019, s. 299). Bunun yanı sıra eğitim için belli bir ekonomik altyapının bulunması gerekmektedir. Göç süreciyle birlikte ekonomik sorunlarla da uğraşmakta olan göçmenler bu noktada ciddi sorunlar yaşayabilmektedir. Özellikle çocuk eğitimi noktasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Eğitim, sosyalleşme sürecine doğrudan etki eden bir faktör olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle eğitim yetersizlikleri sosyal uyumu zorlaştırmakta ve sosyalleşmenin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Bunun yanı sıra sosyalleşme noktasında aile faktörü de önemli bir yere sahiptir. Göçmen ailelerinin eğitim noktasında yaşadığı zorluklar ailede problem yaratabilecek sosyal ve psikolojik bakış açılarının var olmasına sebebiyet verebilmektedir. Özellikle kadınların toplumsal konumu noktasında ciddi sorunlar yaşanabilmektedir(Baş vd., 2017, s. 1688). Ataerkil bir aile yapısına sahip olan göçmen ailelere sahip olan kadınlar ve kız çocukları sosyalleşme noktasında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu da onların sosyalleşme süreçlerinde sorunlar yaşamalarına sebebiyet verebilmektedir.

Görüldüğü üzere göç sürecinde sosyolojik ve psikolojik birçok sorunla karşılaşilmektedir. Bu sorunlar sosyalleşme süreçlerini doğrudan veya dolaylı yollarla etkilemektedir. Sosyalleşme süreci toplumsal uyum ve entegrasyon noktasında oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Göç süreciyle birlikte sosyalleşme noktasında yaşanan sorunlar toplumsal uyumu zorlaştırmakta, toplumsal karmaşaya sebebiyet verebilmektedir.

2.2.4. Göç ve Din

Göç olgusu birçok sosyal süreci de beraberinde getirmektedir. Bu süreçlerin

yaşanması noktasında birçok olay ve olgu etkilidir. Bunların başında kültür, din, dil, ırk vb. unsurlar zikredilebilir. Göç edilen bölgenin kültürel özellikleri göç süreci için kritik bir öneme sahiptir. Benzer değer yargıları uyumu kolaylaştırmaktadır. Ortak din, ortak dil, ortak kültür vb. olgular bu süreçte oldukça etkilidir(Akıncı, 2014, s. 34). Özellikle din olgusu bu süreçte en fazla ön plana çıkan sosyal bir kurum olma özelliği taşımaktadır. Göçün dine etkisi, dinin göçe etkisi bu hususta üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Genel anlamda göç literatürüne bakıldığında zaman din konusunun ihmal edildiği gözlenmektedir(Kirman, 2020, s. 28). Göç olgusunun iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için göçe etki eden bütün olay ve olguların iyi bir şekilde analiz edilmesi gereklilik arz etmektedir.

Din olgusu, insanının düşünce dünyasını şekillendiren onu yönlendiren giyim-kuşam yeme-içme, eğlence gibi hayatın her alanına etki eden sosyal bir kurum olma özelliği taşımaktadır. Din, müntesipleri üzerinde bir kimlik oluşturmaktadır. Oluşan bu dini kimlik bireyin toplumsal hayatını büyük oranda etkilemektedir. Dünya üzerindeki dini çeşitlilik göz önüne alındığında bu durum göç sürecinde olumlu olumsuz birçok durumu beraberinde getirmektedir. Din ve entegrasyon üzerine yapılmış olan bir çok araştırmada dinin toplumsal kabul noktasında belirleyici sosyal kurumlar arasında yer aldığı görülmektedir(Özmen, 2010, s. 239). Din, topluma bir yaşam tarzı sunmaktadır. Toplumsal hayatta yapılmasını tavsiye ettiği tutum ve davranışlar olabildiği gibi yapılmasında ve uygulanmasında sakınca gördüğü tutum ve davranışlar da bulunmaktadır. Dinin emir ve yasakları müntesiplerinin dünya görüşlerine önemli ölçüde etki etmektedir. Bu nedenle göç sürecinde sosyal hayatta bu kadar etkili olan bir sosyal kurumun etkilerinin iyi bir şekilde analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Din, toplumsal hayatı düzenleyen sosyal bir kurum olarak insanlar arası etkileşimde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle göç sürecinde önemli bir faktör olarak ele alınması önem arz etmektedir. Göç ve din ilişkisine dair dini grup cemaatlerin faaliyetleri bu ilişkinin boyutlarını gözler önüne serer niteliktedir. Dini grup cemaatler dini hassasiyetleri doğrultusunda yardım faaliyetleri yürütmektedirler. Ortak dini değerleri taşımak kaydıyla göçmenlerin toplumsal kabul alması konusunda ve topluma uyum sağlamaları konusunda etkilidirler. Din kardeşi, ensar, muhacir kavramsallaştırmaları bu noktada oldukça dikkat çekicidir(M. Arslan, 2005, s. 266). Dini grup cemaatler dini tarihteki göç, hicret vb. olaylardan hareketle toplumsal uyum sürecinde etkin bir rol oynamaktadırlar.

Literatürde göç sürecinde uyum ve entegrasyon üzerine yapılan çalışmaların genelinde din faktörünün önemli etkilerinin olduğu rahatlıkla görülebilmektedir(Erkan, 2016a, s. 10),(Kurçak, 2022, s. 132). Din, göç eden ve göç alan toplumda ortak bir payda olduğu durumda uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Aksi durumda ise uyum süreci yerini çatışma, huzursuzluk ve kargaşaya bırakabilmektedir. Her din müntesibine kendi hakikatini sunmaktadır. Bu hakikate kutsaliyet atfederek toplumun düşünce dünyasında bir değer oluşturmaktadır. Bu değerlere aykırı görüntüler ise toplumsal anlamda huzursuzluğa neden olabilmektedir. İnsanlar toplumsal yapı içerisinde bir dizi kurallarla yaşamakta ve düzeni bu şekilde tesis etmektedir. Bu kuralların ihlal edilmesi düzenin bozulacağı, alışıklığın yerini anomiye(Günay, 2003, s. 63) bırakacağı hissi doğurmaktadır. Toplumsal yapı düzen içerisinde var olmak ister. Toplum olmak birlik içerisinde belirli kurallar çerçevesinde yaşamayı gerekli kılar. Bu nedenle dini kuralların toplumsal yapı içerisinde düzen tesis ettiği toplumlarda aksi kurallar toplumu gerginliğe sevk edebilmektedir. Bu da göç sürecinde uyumu önemli ölçüde zorlaştırabilmektedir.

Dinin göç sürecine olan etkilerinin yanı sıra göç sürecinin de dine önemli etkileri bulunmaktadır. Toplumlar arası kültürel farklılık dinin toplumsal tezahürlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etki dini anlamda birçok pratiğin farklılaşmasına sebebiyet vermektedir. Farklılaşan bu dini pratikler kültürel karşılaşmalar sonucunda birbirlerini etkileyebilmektedir. Göç sürecinin neden olduğu kültürel karşılaşmalar göz önüne alındığı durumda bu durum göç eden ve göç alan her iki toplumsal yapı içerisinde önemli etkiler bırakan bir süreç olmaktadır. Toplumların dine bakışı birbirinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kültür, sanat, edebiyat, siyaset, dil, ırk vb. faktörler bu noktada belirleyicidir. Bu nedenle göç sürecinde yaşanan bu etkileşim dini tutumları önemli ölçüde etkilemektedir.

2.3. Çocuk Sosyolojisi

İnsanın var olduğu her yer sosyolojinin araştırma alanı içerisinde yer alır. Bu nedenle genç, yaşlı ve çocuk gibi toplum içerisinde yer alan bütün sosyal gruplar toplumla az ya da çok etkileşim içerisinde bulunduğu için sosyoloji disiplinin araştırma alanı içerisine girmektedir. Çocuk sosyolojisine yönelik araştırmalar 1930 yıllarında başlamıştır. Margaret Mead çocuk sosyolojisi çalışmalarına öncülük etmiştir(Tezcan, 2005, s. 7). Genel anlamda çocuk sosyolojisi çalışmaları iki temel düşünce üzerine inşa edilmektedir. Bunlar: Çocukluğun sosyal bir yapı olduğu ve çocukların toplumun sosyal aktörleri olduğu görüşüdür(Şen, 2011, s. 4). Çocuklar toplumsal yapı içerisinde belli bir

grubu temsil etmektedir. Çocuğa yönelik olarak yapılan tanımlamalar bu grubun teşekkülünün en önemli ölçütüdür. Çocuk olgusu toplumdan topluma, kültürden kültüre, çağlardan çağlara önemli farklılıklar arz eden bir olgudur. Çocuğun sosyal bir yapı olarak toplumsal hayat içerisindeki yeri geçmişten günümüze önemli ölçüde farklılaşmıştır. Burada din, hukuk, örf, adet, gelenek ve görenekler oldukça belirleyici olmaktadır. Toplumun çocuğa bakışı çocuğun toplumsal yapı içerisindeki konumunu önemli ölçüde belirlemektedir. Ayrıca sosyal bir yapı olarak çocuk, kültürel yapı içerisinde aktör olma özelliği taşımaktadır. Toplumsal mirasa önemli katkılar sağlayarak kültürel etkileşimin öznesi olmaktadır. Bu anlamda toplumsallaşma sürecine de önemli katkılar sunmaktadır(Tezcan, 2005, s. 12).

Çocuğun sosyolojik olarak ele alınması oldukça önemlidir. Sosyal bir yapı olarak toplumsal yapı içerisinde varlık bulan ve bir aktör olma özelliği taşıyan çocuğun toplumsal etkileşimleri sosyal gerçekliğin anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir. Tam da bu noktada çocuk sosyolojisi alanına ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk sosyolojisi, çocuğa, toplumsal hayata ve bu ikisi arasındaki etkileşime dair araştırmalar yapmayı amaçlayan bir sosyoloji alanıdır. Bu nedenle çocuk ve sosyolojinin kesiştiği alanlarda çocuk sosyolojisi alanına önemli bir görev düşmektedir.

Peki çocuk sosyolojisi neyi araştır ve çocuk olgusu hangi sosyolojik konularla ilişkilidir? Bu soru çocuk sosyolojisinin kapsamı hakkında bize önemli bilgiler sunmaktadır. Öncelikle çocuğun toplumsal yapı içerisindeki statüsü çocuk olgusunun anlaşılabilmesi noktasında oldukça önemlidir. Bu noktada sosyoloji içerisinde kimlik üzerine yapılan araştırmalar oldukça dikkat çekicidir. Çocuk, toplumsal yapı içerisinde bir kimlik inşa etmektedir. Çocuğun inşa ettiği bu kimlik toplumsal etkileşimini önemli ölçüde belirlemektedir. Çocuk, kimlik inşa sürecinde sosyal çevresini taklit etmektedir. Sosyal çevreyle etkileşime girerek sosyal öğrenme yoluyla kendisine bir kimlik inşa etmektedir. Kimlik inşa sürecinde taklit, telkin ve rekabet oldukça önemlidir(Tezcan, 2005, s. 16). Bu nedenle çocuk ve kimlik ilişkisi çocuk ve sosyolojinin kesişim alanı içerisinde yer almaktadır.

Çocuk ve sosyolojinin kesiştiği bir diğer alan ise din alanıdır. Çocuğa dair sosyal kurumlar içerisinde belki de en etkili kurum din kurumudur. Din olgusu sosyoloji disiplinin en temel konularından biridir. Bu nedenle çocuk olgusuyla da yakından ilişkilidir. İnsan, doğumundan ölümüne kadar din olgusuyla etkileşim içerisinde(Tezcan, 2005, s. 19). Çocuğun doğum, isim koyma, sünnet, dini eğitim vb. süreçlerinde din oldukça etkilidir(Onur, 2007, s. 199). Bu nedenle din olgusunun çocuk

ve sosyoloji alanı için oldukça önemli olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.

Çocuk ve sosyolojinin kesiştiği bir alan ise ailedir. Aile çocuğun sosyal hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir(Tezcan, 2005, s. 22). Çocuk, sosyal hayata dair ilk öğrenmelerini aile içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle aile kurumu çocuk sosyolojinin en temel ilgi alanıdır. Çocuğun sosyoekonomik statüsü aile ile belirlenmektedir. Toplum içerisindeki konumunu ailesinden almaktadır. Bu da ilerleyen süreçlerde çocuğun nasıl bir kimliğe sahip olacağı önemli ölçüde etkilemektedir. Aile içerisinde yaşanabilecek en küçük bir olumsuzluk çocuğun hayatına doğrudan etki edebilmektedir. Aile yapısındaki değişme, boşanma olayları vs. çocuğa doğrudan etki etmektedir(Pryor ve Rodgers, 2011, s. 381). Bu nedenle aile konusu çocuk sosyolojisinin ana konuları arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra yine akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri de çocuk ve sosyolojinin kesiştiği alanlar içerisinde yer almaktadır(Dunn, 2004, s. 34). Çocuğun sosyal çevresiyle olan etkileşimi de yine çocuk sosyolojisi için oldukça önemlidir.

Çocuk ve sosyolojinin kesiştiği alanlarda daha birçok konudan bahsetmek mümkündür. Ekonomi, eğitim, kırsal, kentsel, medya, suç, göç, erken yaşta evlilikler, istismar, intihar vs. (Ayan, 2010, s. 256) bunlar arasında yer almaktadır. Toplumsal sorunların çözümü noktasında çocuk sosyolojisi araştırmaları oldukça önemlidir. Bu alana dair daha çok araştırma yapılması gerekmektedir.

2.3.1. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı kültürden kültüre farklılık arz eden tanımlanması zor bir kavramdır. Çocuğa dair yapılacak olan tanımlamalarda sosyal arka plandan bağımsız bir tanımlama yapmak oldukça güçtür. Toplumun çocuk algısı çocuğun tanımlanmasına ilişkin önemli bir ölçüt olarak karşımızda durmaktadır. Çocuk kavramı, Türkiye’de hukuksal olarak 15/07/2005 tarihli 25876 sayılı Çocuk Koruma Kanunun 3. Maddesinin 1. Fıkrasının a) bendinde “*Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi*” olarak ifade edilmektedir. Bunun dışında çocuk, “*evlât, ya da bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi*” anlamında kullanılabilir(Marshall, 2005, s. 120).

Dinlerin tarihine bakıldığında çocuk olgusuna yönelik birçok örneğe rastlamak mümkündür(Aries, 1962, s. 33). İslam kültüründe İsmail, İshak, Yakup, Yusuf; Hristiyanlıkta Meryem oğlu İsa; Yahudilikte İsrail oğulları kavramsallaştırması oldukça dikkat çekidir. Çocuk olgusunu geçmişten günümüze ele alırken bunun tek bir toplum

üzerinden ele alınmasının sakıncalarını da görmek gerekmektedir. Dönem aynı olsa dahi toplumdan topluma farklılaşan kültürel farklılıklardan dolayı çocuğun konumu önemli ölçüde farklılık arz edebilmektedir(Güçlü, 2016, s. 6). Din, kültür, sanat, siyaset, dönemin zihin dünyasında çocuğa bakış noktasında oldukça önemlidir.

Geçmişten günümüze çocuk olgusu toplumdan topluma önemli ölçüde farklılaşarak günümüze kadar ulaşmıştır. Çocuk kavramı özellikle ilk çağlarda aile otoritesi altında ezilmiş bir görünüm sergilerken günümüzün modern dünyasında ailenin merkezinde durmaktadır. Günümüzde çocuğu merkeze alan bir bakış açısı geliştirilmiştir(Sağlam ve Neriman, 2016, s. 47). Bu durum eğitimde de aynı şekilde cereyan etmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda çocuk merkezli eğitim anlayışları daha çok tercih edilmeye başlamıştır.

Çocuk kavramının tanımlanmasına ilişkin olarak tek bir tanımın bütün çocukluk olgusunu açıklayamayacağı gerçeği aşikârdır. Çocuk kültürden kültüre farklı özellikler sergileyen bir olgudur. Dolayısıyla tek bir tanımla bütün çocukluk olgusunun açıklanmasının mümkün olamayacağının ifade edilmesi gerekmektedir. Avrupa kıtasında farklı dil, din, kültür ve ırk, özelliklerine sahip olan bir çocukla Afrika kıtasında yaşayan bambaşka bir yaşam alanına sahip olan çocuğunun aynı tanım içerisinde değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle daha fenomenolojik bir bakış açısının gerekliliği görülmektedir. Yapılacak olan araştırmalarda bu hususa dikkat edilmesi gerekmektedir.

2.3.2. Türkiye’de Göçmen Çocuklarla İlgili Uygulanan Politikalar

Göçmen çocuklara yönelik olarak uygulanan politikalar uyum ve entegrasyon noktasında oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Türkiye’nin göçmen çocuklara yönelik politikalarına değinilmesi gerekmektedir. Bu politikalar mevzuatla belirlemiştir. Mevzuata göre 12/06/2009 Tarihli 27256 Sayılı 5901 Numaralı Türk Vatandaşlığı Kanununun 8. Maddesinin 1. Fıkrasında *“Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır”* ibaresi yer almaktadır. Maddeden anlaşılabacağı üzere doğumla her hangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuklara Türk vatandaşlığı verilmektedir. Bu çocuklar Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olmaktadır. Fakat burada ifade edilmesi gerekmektedir ki Suriye’den gelen göçmenlere yönelik olarak geçici koruma statüsü adı altında mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır. Bu nedenle Suriyeli Göçmen çocuklar doğumla birlikte doğrudan Türk vatandaşı

olamamaktadır. Bununla ilgili olarak düzenlemeler devam etmektedir. Bir diğer mevzuat hükmü olan 10/7/2018 Tarihli 30474 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü birimi kurulmuştur. Bu kurum Türkiye Cumhuriyetinin çocuklara yönelik çalışmalarının yürütüldüğü bir birim olma özelliği taşımaktadır. Birimin görevleri arasında çocukların her türlü ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuklarının yaranın gözetilmesi gibi hususlar yer almaktadır. Başka bir mevzuat hükmü olan 22/10/2014 Tarihli 29153 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinde ise sağlık hizmetlerine yönelik olarak ilgili yönetmeliğin 27. Maddesinin 2. Fıkrasının h) bendinde *“Çocuklara yönelik gerekli aşuların yapılması amacıyla gerekli tedbirler alınır”* ibaresi yer almaktadır. İlgili maddeyle çocukların sağlıklarının korunması amaçlanmaktadır. Yine ilgili yönetmelikte eğitim hizmetlerine yönelik olarak 28. Maddenin 1. Fıkrasının a) bendinde *“54-66 aylık çocuklar öncelikli olmak üzere okul öncesi eğitim çağındaki 36-66 aylık çocuklara, okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir”* ibaresi geçmektedir. Buradan da hareketle çocukların eğitim süreçlerinin düzenli bir şekilde devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. İlgili yönetmeliğin 30. Maddenin 3. Fıkrasında Sosyal Hizmetlere Yönelik olarak *“Refakatsiz çocuklar, esas olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinesinde barındırılır”* ibaresi yer almaktadır. Bu maddeyle refakatsiz çocukların barınma işleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlanmıştır. İlgili yönetmeliğin 48. Maddesinin 2. Fıkrasında ise *“Çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanır”* ibaresi yer almaktadır. Çocuklarla ilgili yapılacak her türlü işlemlerde çocukların en yüksek yararının gözetilmesi amaçlanmıştır.

Göç sürecinde en büyük sorunlardan biri de insan ticaretidir. Göç sürecinde insanlar bir meta olarak alım satım yapılabilir. Bu nedenle ülke politikası olarak bunu önlemeye yönelik adımlar atılmıştır. 17.03.2016 Tarihli 29656 Sayılı İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmeliğin 11. Maddesinin 1. Fıkrasında talebin azaltılmasına ilişkin olarak *“Genel Müdürlük, insan ticaretine yol açan, kadın ve çocuklar başta olmak üzere, kişilerin her türlü istismarına sebep olan talebi engellemek için eğitici, sosyal ve kültürel alanlarda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütür”* ibaresi yer almaktadır. Bu maddeyle insan ticaretinin engellenmesi amaçlanmıştır. İlgili yönetmeliğin 17. Maddesinin 1. Fıkrasında mağdur tanımlamasına ilişkin olarak *“Kolluk, yapılan operasyonlarda kişilerin zorla çalıştırılması, fuhşa konu olmaları, zorla hizmet ettirme, zorla evlendirme, organ ve*

dokularından yararlanma, çocuk işçiliği, çocukların suçta kullanılmaları ve çocukların dilendirilmesi, evlatlık verilmesi gibi insan ticareti suçu kapsamında değerlendirilebilecek vakalarda Müdürlükle irtibata geçer” ibaresi yer almaktadır. Bu maddeyle de çocuklara yönelik birçok engelleyici tedbir alınmıştır.

Bütün bunların yanı sıra 17.03.2016 Tarihli 29656 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 08.07.2004 Tarihli 25516 Sayılı Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme vb. mevzuat hükümlerince çocuk hakları güvence altına alınmıştır.

2.3.3. Göçmen Çocukların Entegrasyon Süreçleri

Göç sürecinde göçmen çocuklar entegrasyon anlamında ciddi problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Topluma uyum noktasında birçok güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu güçlüklerin başında eğitim süreçleri gelmektedir. Eğitim, çocukların gelişimi noktasında önemli bir faktördür. Topluma uyum noktasında önemli bir araç olma özelliği taşımaktadır(İlker ve Demirci, 2021). Bu nedenle sağlık bir eğitim çocuğun gelişimi ve topluma uyum sağlaması için önemlidir. Göç süreciyle birlikte yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar çocuğun iyi bir eğitim alabilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Göç süreci göçmen çocuklar için olumsuz yönleriyle ön plana çıkan bir süreçtir. Bu noktada ön plana çıkan en önemli sorunlardan biri de barınmadır. Göçmen çocuklar barınma noktasında önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır(Özservet, 2015, s. 106). Barınma ihtiyacı insanın en temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Bu nedenle çocuk için hayati bir önem taşımaktadır. Göçmen çocuklara yönelik sosyal politika olarak birçok ülkede bakım yurtları kurulmaktadır. Bakım yurtları sahipsiz çocuklar için oldukça önemlidir. Evsiz ve kalacak yeri olmayan çocuklar için önemli bir imkân olma özelliği taşımaktadır. Fakat bir yandan da aile bireylerinden uzak bir şekilde bakım yurtlarında yetişmek zorunda olan çocuklar psikolojik anlamda önemli sorunlar yaşayabilmektedir. Bu şekilde olan çocukların kişisel gelişimi ve kimlik oluşturma süreçleri oldukça sıkıntılı olabilmektedir. Her ne kadar en ince ayrıntısına kadar sosyal politikalar düzenlense dahi bu şekilde olan çocukların bir şeylerden mahrum kalmaları kaçınılmaz olmaktadır.

Göç sürecinde göçmen çocukların uyumunu zorlaştıran bir diğer sorun ise sağlık sorunudur. Göç etmek zorunda kalan çocuklar sağlık noktasında önemli sorunlarla karşı

karşıya kalabilmektedir(Özservet, 2015, s. 107). Göç edilen ülkenin sağlık imkanları da bu noktada oldukça önemlidir. Sürekli sağlık sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalan göçmen çocukların entegrasyon süreçleri de oldukça zorlaşabilmektedir. Entegrasyon noktasında eğitim faktörünün göz önüne alındığı durumda sürekli sağlık ve ruhsal sorunlar yaşayan göçmen çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri de oldukça zorlaşmaktadır.

Göç sürecinde uyum noktasında yaşanan bir diğer problem ise suçluluk oranlarında yaşanan artıştır. Sosyoekonomik olarak zorluk geçen göçmen ailelerinin çocuklarında davranış sorunları gözlenebilmektedir(Gülmez ve Öztürk, 2018, s. 469). Ekonomik yetersizlikler çocukları suça teşvik edebilmektedir. Toplumsal yapı içerisinde suç uyumu zorlaştıran bir olgudur. Bu nedenle göçmen çocuklarda gözlenen bu tür davranışlar uyumu önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Ayrıca toplum tarafından bu tür davranışlarda bulunan göçmenlere karşı antipati oluşabilmektedir. Bu durum toplum nezdinde diğer göçmenlere yönelik de olumsuz bir etiket oluşumuna sebebiyet verebilmektedir. Bu olumsuz imaj ise göç sürecinde uyum noktasında sorunlara neden olabilmektedir.

Göç sürecinde çocuklar için problem olan bir diğer durum ise aile bütünlüğünün sağlanamamasıdır. Ailedeki rollerini yerine getirmekte zorluk yaşayan aile bireyleri evliliğin sürdürülmesi noktasında sıkıntı yaşayabilmektedir. Göç süreciyle birlikte vatansız kalan göçmenlerin evliliklerinin kurumsal denetimi de ortadan kalkmaktadır. Bu da evliliğin resmi statüsünü sıkıntıya sokmaktadır. Hal böyle olunca da en küçük bir anlaşmazlıkta resmi de bir denetim olmadığı için aile kurumu dağılabilmektedir. Şüphe yok ki bu durumun en büyük maduru yine çocuklar olmaktadır. Çocuğun toplum içerisinde sağlıklı bir kimlik oluşturabilmesi noktasında aile kurumunun etkisi büyüktür. Ayrıca çocuğun psikososyal gelişimi noktasında da aile belirleyicidir. Bu nedenle aile içerisinde yaşanan sorunlar çocuğun kişisel gelişimini doğrudan etkilemektedir. Bu durumda yine sosyal uyumu önemli ölçüde zorlaştırabilmektedir.

BÖLÜM III

BULGULAR

SURİYELİ GÖÇMEN KIZ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME SÜRECİNDE DİN

3.1. Betimsel İstatistik

3.1.1. Kelime Bulutu

Şekil 1. Kelime Bulutu

Yukarıda bulunan Şekil 1’de 17 Suriyeli kız çocuğuyla yapılan mülakatlarda en çok kullandıkları kelimeler verilmiştir. En fazla kullanılan kelimenin özellikle ‘ben’ olması çocukların özne olmakla ilgili isteklerini de vurgulamıştır. Alain Tourain’in ‘Özne’ kavramından yola çıkarak bireylerin kendi kabuklarını kırmak istediklerini ve özne olmak istediklerini, gelenek ve modern arasında sıkıştıklarını da söyleyebiliriz. Ayrıca izin, aile günah, baba, anne, eğitim ve din kavramları da çocukların zihin dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Çocukların zihin dünyasını şekillendiren bu olgular çocukların sosyalleşme süreçlerinin de doğrudan belirleyicisi konumunda bulunmaktadır. Ayrıca görüldüğü üzere din olgusu çocukların sosyalleşme sürecine doğrudan etki eden bir görünüm sergilemektedir. Özellikle anne ve baba figürlerinin çocukların zihin dünyasında belirgin bir şekilde ön plana çıkması bu figürlerin dinle

kesiştiği bir nokta olarak değerlendirilebilir. Bu noktada anne ve babanın gmen çocukların sosyal hayatlarını dine referansla şekillendirdiği ifade edilebilir.

3.1.2. Sıklık Sayım Tablosu

Tablo 2.

Sıklık Sayım Tablosu

Kelime	Kullanım Sıklığı
Ben	50
Annem	27
Babam	23
İzin	22
Ailem	17
Dini	15
Günah	13
Kapandım	13
Kur'an	13
Namaz	8
Abim	7
Erkek	7
Evlilik	7
Sosyal	6
Baskı	5
Camiye	5
Dar	5
İbadet	4

Tablo 2’de yapılan mülakatlarda, Suriyeli göçmen kız çocukların kullandıkları kelimelerin sıklık sayıları verilmiştir. “Ben” kavramı 50, “Anne” 27, “Baba” 23, “İzin” 22, “Aile” 17, “Din” 15, “Günah” 13, “Kapanma” 13, “Kur’an” 13, “Namaz” 8, “Abi” 7, “Erkek” 7, “Evlilik” 7, “Sosyal” 6, “Baskı” 5, “Cami” 5, “Dar” 5, ve “İbadet” kavramı ise 4 defa kullanılmıştır. Sıklık sayım tablosundan da anlaşılacağı üzere göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde din olgusu önemli bir yere sahip olduğu grlmektedir.

3.2. İçerik Analizi

Çalışmamızın bu blmnde Suriyeli göçmen kız çocukları ile yapılan mülakatların içerik analizi yapılmış, başlıklar oluşturulmuş ve elde edilen verilerden teorik bağlamdan yola çıkarak yorumlanmıştır.

Tablo 3.*Suriyeli Göçmen Kız Çocukların Sosyalleşmesi ve Dinin Etkisi*

Suriyeli Göçmen Kız Çocukların Sosyalleşme Alanları: Aile, Okul, Akran Grubu, Cami, Sosyal Medya
Sosyalleşme Süreci ve Din: Çatışma, Uyum ve Bütünleşme
1. Aile ve Akraba İlişkileri
2. Görünmeyen Sosyalleşme: Sosyal Medya
3. Giyim Kuşam ve Başörtüsü
4. Sosyalleşme Sürecinde Din Dili
5. Arkadaşlık İlişkileri
6. Karşı Cinsle İlişkiler ve Evlilik Algısı
7. İbadetlerle Sosyalleşme

Suriyeli göçmen kız çocuklarının sosyalleşme sürecine ve dinin etkisine Tablo 2’de gördüğümüz üzere sosyalleşme alanları olarak aile, okul, akran grubu, cami ve sosyal medyanın ön plana çıktığını görmekteyiz. 17 kişiyle yapılmış olan bu çalışmada ve mülakatlar sonucunda sosyalleşme süreçleri ve dinin etkisinde çatışma, uyum sağlama ve bütünleşme ortaya çıkmaktadır. Bu durum bize çocukların bu süreçlerinin olmak istedikleri ve oldukları kültürel sosyalleşme arasında araya sıkıştıklarını göstermektedir. Din özellikle bu noktada yaşadıkları ülkenin dini yapısının bütünleştirici bir unsur olduğunu da söyleyebiliriz.

3.2.1. Suriyeli Göçmen Kız Çocukların Sosyalleşme Alanları

Toplumun aktörleri arasında gerçekleşen ve sosyal davranış kalıplarına uyumu temin eden karşılıklı etkileşim süreci olarak sosyalleşme, kişinin doğumundan itibaren içinde bulunduğu topluma mal edilmesi, toplumun bir üyesi haline gelmesi, yani ailesinin, akrabasının, komşularının, mahallesinin, köyünün, şehrinin, kültürünün, inancının, ahlakının ve nihayet toplumunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir (Okumuş, 2014, s. 434). Sosyalleşme toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Fakat sosyalleşmeyi etkileyen unsurlar tüm toplumlar için geçerlidir. Literatürde sosyalleşmeyi etkileyen unsurlarla ilgili pek çok gruplamalar yapıldığını görmekteyiz. Temelde aynı unsurlar kullanıldığı için biz bir bütün olarak ele alacağız. Bireyin ailesi, akranları, komşuları ve eğitim aldığı okul sosyalleşmenin ilk ve en etkili evresidir. Aynı zamanda

bu ilk evre insan gelişiminin hızla yaşandığı bir süreçtir. Çocuk topluma hazırlık aşamasında olup aile içindeki rollerini öğrenmektedir. Çocuk anne –babası için bir evlat, okulda bir öğrenci, akranlarına bir arkadaşır. Din, ekonomi, siyaset, meslek, kitle iletişim araçları (televizyon, telefon vb.) gibi unsurlar ise ikinci ve dolaylı yoldan bireyi etkileyen evre olmaktadır. Birey farklı sosyalleşme alanları ile tanışmaktadır. İşyerinde bir patron, sosyal veya dini vakfa bir üye, göç eden birey için göçmen olması sosyalleşmenin diğer alanları kapsadığını göstermektedir. Bu durum ayrıca sosyalleşmenin ömür boyu devam ettiğinin bir kanıtı da olmaktadır.(P. Berger ve Luckmann, 2008, s. 191)

3.2.1.1. Aile

Sosyalleşmeyi etkileyen ilk ve en önemli faktör ailedir. Aile kişinin doğumundan itibaren doğrudan ilk iletişime girdiği ve en yakın ilişki kurduğu biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, ekonomik, kültürel ve dini ağlara dayalı en temel etkidir. Aile kurumu hem ferdin fiziki doğum yeri hem kültürel ve sosyal doğum yeridir.(Okumuş, 2014, s. 437)Aile çocuğun hayat merkezidir. Çocuğun temel beceriler dahil olmakla beraber topluma entegrasyon süreci aile ile başlamaktadır. Örneğin çocuğun nasıl yemek yemesi gerektiği gibi temel bir beceriden, bayramlarda büyüklerin elini öpmek gibi norm ve değerleri aileden öğrenmektedir. Bu süreçte sadece ebeveynler değil aynı zamanda ailenin diğer üyeleri de etkili olmaktadır. Örneğin bireyin yaşlılara saygı duyması, onlara karşı yardımsever davranması, geleneklerin devam ettirilmesi geleneksel tip aile yapısında görülmektedir. Çekirdek aile yapısında ebeveynler bu durumu üstlendiği için çocuk için sosyalleşme yavaşlamakta bireysellik ön plana çıkmaktadır. Her iki aile yapısında da çocuk sadece aileden etkilenmez ailede çocuktan etkilenmektedir. Ebeveynlerin sosyal statüsü de çocukların sosyalleşmesi arasında bir etkileşim vardır. Sosyal statüden maksat sadece ekonomik değil ebeveynlerin sosyal çevresi çocukların yetişmesi ve terbiyesinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin sosyal statüsü iyi olan ebeveynlerin çocuklarından bekledikleri başarı konusunda bir orantı bulunmaktadır.(Bahar, 2009, s. 72)

Nitekim birey doğduğu aileden bağımsız olmamakla beraber aile yapısı bireyin toplumdaki sosyal rolleri öğrenmesini sağlamaktadır.

K17 (14) *“Ben geniş ailede büyüdüm. Ailemde örnek aldığım kişi nenemdir. Tek başına 10 çocuk büyüttmüş ailesine sadık kalmış. Onun sabrı, azmi beni çok etkiliyor.”*

K2 (14) ise *“Ailede ise aldığım rol model abimdir. Abim ağırbaşlı, herkes ona*

saygı duyar, aynı zamanda neşeli ve ailede çok seviliyor’’

K1 (16) *“benim örnek aldığım kişi annemdir. Annem çok güçlü biri ve çok azimli, fedakar. babamın ikinci eşi ve babam bizi bırakıp gitti. Annem 7 çocukla beraber sınır kapısından tek başına geçti. Bize baktı ve büyüttü. Kimseye muhtaç etmedi.”*

Çocukların sosyalleşme konusunda kendilerine rol model olarak aile üyelerini seçmiş olduklarını görüyoruz. Ailenin yapısı çekirdek veya geniş aile modeli,

3.2.1.2. Okul

Sosyalleşmeyi etkileyen diğer bir unsur okuldur. Nitekim okul aileden daha resmi ve örgütlü bir sosyalleşme kurumudur. Okul öğrencilerin belli bir plan ve program çerçevesinde eğitilerek sosyalleşmesini sağlar. Okul çocukların farklı bireylerle iletişim kurmasını sağlayan bir vasıta olmakta ve sosyal dünyasını genişletmektedir. Okulda çocuk, farklı sosyo- ekonomik çevreden gelen kişilerle aynı ortamı paylaşır. Çocuk okulda cinsiyetler arası, diğer çocuklarla ve öğretmenleriyle ilişkiyi öğrenir.(Bahar, 2009, s. 72) Çocuk okulda sorumluluk almayı, zorluklarla başa çıkmayı, ayrıca oyunlar sayesinde çeşitli toplumsal rolleri öğrenir. Okulda almış olduğu dersler ile geleceğini planlar. Arkadaşlık ilişkileri ile kendi karakterini şekillendirir. Yeni bir sosyal alanı olacak meslek seçimleri için kendini hazırlar. Bundan dolayı okul sosyalleşmenin uzun süreli olduğu bir kurumdur. Bu verilerden yola çıkılarak çocuklara eğitim almış oldukları okullarda sosyalleşme durumları sorulduğunda K14 (14) : *“ben imamhatipte okuyorum. Ablam kız meslek lisesinde eğitim aldı. Orada meslek yapabilecek şeyler öğrendi. O yüzden bende farklı bir okulda okumak isterdim. Ben sosyal olmayı çok seviyorum. Ama burada biraz sınırlı. Farklı arkadaşlarım olsun isterdim.”* K14’ün verdiği cevaptan yola çıkarak ablasını rol model görmesi ve kendini geliştirmek istemesi bundan dolayı daha farklı ve sosyal bir ortama ihtiyaç duyduğunu belirtmekte, imamhatipte okumanın tek tip arkadaş kategorisi olduğunu vurgulamakta bireyin sosyalleşmeye açık olduğunu göstermektedir. Okunan okul türünün dini toplumsallaşma üzerinde etkisi vardır. İmandıkları dini inanç göçmen çocukları için kötülüklerden koruyucu ve kültürel kimliklerini muhafaza edici olduğu için çok önemli roller oynamaktadır.(Güngör, 2015, s. 93)

İmam hatip lisesi öğrencilerinin dini toplumsallaşma düzeyi, diğer lise mezunu öğrencilerin düzeyine göre daha yüksektir. İslam dini günlük ibadetlerde, yeme içme alışkanlıklarında ve rutin uygulamalarda bir takım tedbirleri ister. Benzer şekilde bu sınırlar çocuk ve gençlerin diğer dinlerden olan çocukların inanç ve kimlikleriyle

karşılaştıklarında kendi sosyalleşmelerine yardımcı olmaktadır. (Güngör, 2015, s. 93)

K7(14) :*“okul olarak imamhatibi tercih ettik ailemle. Çünkü hem din eğitimi alıyoruz hem de sadece kızlar var. Daha rahat hissediyorum. Hem de haramdan korunuyoruz.”* şeklinde ifade etmekte okul tercihinde dinin ve ailenin önemli bir etken olduğunu okul-din-haram-helal ilişkisinin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bu duruma ilaveten de K10 (15): *ben okulumda çok rahat eğitim alıyorum. Ailem beni erkeklerin bulunduğu bir okula göndermezlerdi. Eğer erkek olsaydı tüm okullarda okula gidemezdim.”* İfadesiyle K7 ile benzer görüşleri paylaşmıştır. Diğer katılımcılar da aynı fikirde olduklarını ifade etmişlerdir. Buradan yola çıkarak çocukların özellikle okulda sosyalleşmesinde öncelikle dinin daha sonra ailenin önemli bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Özellikle erkeklerin olduğu okulu tercih etmeyi istememeleri sosyalleşme alanlarını daraltmaktadır. Çocukların dini anlayış ve yaşam tarzları aynı zamanda akran seçimlerini ve eğitim hayatlarını etkileyecek derecede önem arz ettiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Suriyeli göçmen kız çocuklarının sosyalleşme alanlarından biri olan okulda dini ölçütlerin ön plana çıktığını, aile yapılarının muhafazakâr bir tutum sergilediğini okuma durumlarının ailelerin dini ölçütleriyle doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.1.3. Akran grubu

Akran grubu çocukların beraber oyun oynadığı, ergenlikte kendisi için özel olan şeyleri paylaştığı, zaman zaman davranışlarını örnek aldığı ve etkilendiği bireyin sosyalleşmesinde önemli rol oynayan en önemli etkenlerden biridir. Çocukların akran gruplarıyla arkadaşlık kurması, evcilik gibi büyükleri taklit eden oyunlar oynaması topluma adapte olmanın ilk evrelerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ergenlikte arkadaşlarıyla sırlarını paylaşması, birbirlerinin müzik zevklerinden etkilenmeleri, giyim ve moda gibi konuları konuşmaları topluma adapte olmak istediklerine dair örneklerdir. Çocuklar akran grubundan olumlu etkilendiği gibi olumsuz da etkilenebilir. Bundan dolayı çocukların akran grubu aileler için önem arz etmektedir. Aileler kendi değerlerine, inançlarına ve yapısına uyum sağlamayan akran gruplarıyla çocukların görüşmesine izin vermek istemezler. (Bahar, 2009, s. 72) Akran grupları bireyin çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde sosyalleşmesini etkilemektedir. Çocuklar kendilerine oyun arkadaşı ararken yaşlılar hayat deneyimlerini paylaşacakları, kendi zihin ve fikir dünyasına yakın akran grupları ararlar. Sosyalleşme bağlamında çocuklara arkadaşları ile ne sıklıkta vakit geçirdikleri sorulduğunda K1(16):*“Ailem arkadaşlarımla görüşme izin vermiyor. Onlar tanımadıkları için bana bir şey yapmalarından*

korkuyorlar. Bende arkadaşlarımı tanımadığım için görüşmek istemiyorum.'' , K2(14):*“benim ailem çok yakın ve samimi arkadaşlarımla görüşmeme izin veriyorlar. Fakat ya ben onlara giderim ya da o bize gelir. Dışarda görüşmeyiz. Ailelerimiz birbirini tanır.”* , K4(14):*benim ailem izin vermiyor. Başıma bir şey gelmesinden korkuyorlar. Haberlerde çocuklara yapılan şeyler onları korkutuyor.*'' Şeklinde cevap vermişlerdir. Çocukların cevaplarına bakıldığında bir sosyalleşme alanı olarak akran grubu ile vakit geçirememelerinin temel sebebi ailenin etkisidir. Aile çocukların sadece okulda sosyalleşmesine izin vermekte, okul dışında aile bireyleri dışında bu alanı kısıtlamaktadırlar. Birey arkadaş veya akran grubu edinemediği takdirde asosyallik belirtileri başlar. Bireylerin topluma uyum sağlamakta zorlanacaklarını ifade edebiliriz.

3.2.1.4. Sosyal Destekleme Alanı Olarak Cami/ Kuran Kursu/Diğer Kurslar

Sosyalleşmeyi etkileyen diğer unsurlardan biri sosyal-kültürel gruplardır. Bu gruplara siyasi, dini grup ve cemaatleri ekleyebiliriz. Dini değerlere önem veren aileler çocukluktan itibaren çocuklarını kuran kursuna gönderebilmekte böylece çocuk hem dini değerlerini öğrenmekte hem de aynı dine mensup olduğu akranları ile vakit geçirmektedir. Yetişkinler kendi fikirlerine ve dünya görüşlerine uygun sosyal kulüplere katılmaktadır. Böylece bireyler bulundukları gruplarda kabul görmek ve onaylanmak için gruba uygun hareket ederler. Bu unsur diğerlerine oranla daha az etkilidir. Temel sebebi ise birey içsel olarak kabullenmediği gruptan özgürce çıkabilir.

Suriyeli göçmen kız çocuklarının Türkiye'ye geldiklerinde herhangi bir vakıf/medrese veya camiye gidip gitmedikleri sorulduğunda K1(16): *“ben camiye gittim, hem dini eğitim almak için hem diğer dersleri öğrenmek için belediyenin bizler için açmış olduğu kurslara gittim.”* K2(14): *“bende bir vakfa gittim. Gittiğim yer Suriyeli çocukların eğitim aldığı bir vakıf. Aynı zamanda annemde orada çalışıyor. Bizde kuran öğreniyoruz.”* K3(15), K4(14), K5(15), K6(15)da belediyenin düzenlemiş olduğu kurslara katıldıklarını ifade ettiler. Orada kuran ve tecvit gibi hem dini ilimleri hem de okul derslerini aldıklarını söylediler. Bu kurslara daha çok yazın gittiklerini kışın okul olduğu için gidemediklerini ifade ettiler. Vermiş oldukları cevaplardan yola çıkarak sosyalleşme konusunda özellikle camilerin önemli bir sosyalleşme alanı olduğunu görmekteyiz. Camilerin ırk, cinsiyet, dil ayrımı gözetmeksizin inanan tüm insanların bir araya geldiği yer olması bakımından çocukların ve ailelerin güvendikleri ilk kurum olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda Türkiye’de insanlarla aynı inanca sahip olunması camilerde birlik ve beraberlik ruhunun yaşatılmasını, ensar -muhacir kardeşlik ruhunu

ortaya çıkarttığını söyleyebiliriz. İslam kültüründe cami, bir ibadet mekânı olmanın yanı sıra insanların sosyalleşme ihtiyacını giderdiği yer olma özelliği taşır. Dahası camiler, etnik ve dinî kimliklerinin korunmasına katkı bulunmakla beraber özellikle göçmenlerin yeni mekânlarına ve şartlarına adapte olmalarına yardımcı olmaktadır(Akkır, 2019, s. 964).

Böylece çocuklar ilk olarak ortak bir değer olan din eğitimi burada almışlar ve sosyalleşmeye ilk adımlarını entegrasyon açısından burada atmış olduklarını görmekteyiz. Diğer bir yandan kurslarda verilen diğer beşeri bilimlerde çocukların sosyalleştikleri diğer alandır.

3.2.1.5. Sosyal Medya

Kitle iletişim araçları (televizyon, internet, telefon) özellikle günümüz modern dünyada bireyin sosyalleşmesini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Özellikle 2000'lerin başında televizyon bireyin tek taraflı olarak günlük yaşamında ülke ve dünya hakkında haberlere, magazin haberlerine ulaşımını sağlarken günümüzde akıllı telefonlar ve sosyal medya uygulamaları bireyin sosyalleşmesinde çok yönlü iletişim kurulabilmesine olanak vermektedir. İnsanlar sosyal medya üzerinden birbirleri ile tanışmakta kimi zaman kendilerini olduğundan farklı rollere büründürerek insanlarla iletişim kurabilmektedir. Sosyoloji literatürüne dijital sosyalleşme olarak geçen bu kavram sosyalleşmenin farklı boyutları olduğunu ve teknoloji geliştikçe bu sosyal ağların çoğalacağı aşikârdır.

K2(14): *“ben tik tok adlı programı kullanıyorum. Hareketli içerikli videolara bakıyorum. Müzik dinliyorum. Daha önceden paylaşım yapıyordum video çekiyordum fakat şimdi paylaşım yapmıyorum. Doğru bulmuyorum. Abim kendisinin de kontrol edebilmesi şartıyla sosyal medya kullanmama izin verdi sadece kız arkadaşlarım ekli.”* Şeklindeki yorumundan yola çıkarak sosyal medya uygulamalarından bir olan tiktok uygulamasını aktif şekilde kullandığını ifade etmiş, mahremiyetinin önemli olduğunu düşünerek kullanımına kısıtlama getirmiş ve bu kısıtlamanın otokontrolü aile fertlerinden abinin denetimine bırakılmış olduğunu görmekteyiz. Sosyalleşmenin ve çağa ayak uydurmanın görünen bir şekilden ziyade daha gizli yapıldığını görmekteyiz. Diğer bir yandan K3(15): *“benim abilerim sosyal medya kullanmama izin vermiyorlar. Kızıyorlar. Farklı arkadaşlıklar edinmemi istemiyorlar.”* Şeklinde yorum yapmış olup sosyal medya alanında özellikle kontrol denetimini ve sosyalleşme şekillerinde abilerin önemli bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

K6(15): *“ben interneti kullanmıyorum. Annemin tuşlu telefonu var. Onu da sadece aramak için kullanıyoruz. Evde televizyon izliyorum. Çünkü çok fazla işim var eve gidince bakmaya fırsatım olmuyor. Kardeşlerimle ilgileniyorum.”*

3.2.2. Sosyalleşme Süreci ve Din: Çatışma, Uyum ve Bütünleşme

3.2.2.1. Aile ve Akraba İlişkileri

Çocukların dini sosyalleşme sürecinde aile çocuğun ilk dini öğretileri ve ritüelleri öğrenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bireyin gençlik ve yetişkinlik dönemindeki dini inanç, duygu, tutum ve davranışlarının temeli de büyük ölçüde çocukluk döneminde atılmaktadır. Katılımcılarla yaptığımız görüşmede dini eğitimlerini ilk olarak nerede aldıkları sorulduğunda K2(14): *“ben ilk dini eğitimimi annemden aldım. Annem bana Allah’ın isimlerini ve namaz dualarını öğretti”*. K4(14): *ben hem annem hem de babamdan öğrendim. Ama babam dini eğitimimize daha çok dikkat ederdi”* K5(15) ve K3(15) abla ve abileri vasıtasıyla namaz kılmayı ve kuran okumayı öğrendiklerini ifade ettiler. K14: *“ben abim ve ablalarımın öğrendim. Çünkü annem okuma yazma bilmiyor.”* K8(14), K12(14), K11(14) dini ritüelleri ve inançları ilk olarak ailede öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda aile içinde öğretici konumda olan abla ve abi kavramı ön plana çıkmakta olup bu sorumluluğun aile tarafından onlara verilmiş olduğunu ağırlıklı olarak görmekteyiz. Çocukların küçük yaşlardan itibaren dini eğitimlerini almış olmaları ailelerin başta kendi yaşam tarzlarına daha sonra topluma adapte olmalarını kolaylaştırmakta olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir açıdan aile/ akraba ilişkilerinizde dinin etkisi var mıdır? Örneğin bayram gibi merasimlerde akraba ilişkilerinde dinin etkisi nedir? Şeklinde sorduğumuzda K4: *“Biz akrabalarımızla bir araya geldiğimizde örneğin amca ve teyze/hala çocukları kızlar ayrı erkekler ayrı otururuz. Daha çok haremlik selamlık şeklinde. Bunun temel sebebini babama sorduğumuzda erkek kuzenlerimle nikah düştüğü için aynı ortamda bulunmamızın doğru olmadığını söylemişti.”*

K3: *“bizim içinde bu konu önemlidir. Yani dışardan uzak akrabalar geldiği zaman biz çok çıkmayız. Annem ve babam ağırlandılar. Kadınlar ve erkekler ayrı oturur.”*

K6: *“Düğünü kadınlar kendi arasında yaparlar ve oynarlar. Erkekler ise yemek yerler ve bir arada bulunurlar. Kimse kimseyi görmez haram olmasından dolayı.”*

K4, K3 ve K6’nın vermiş olduğu cevaplar ailelerin akrabalar dahi olsa dini ölçütlere dikkat ettiğini göstermektedir. Özellikle akraba arasında nikâh düşmesi

çocukların aile ve akraba içi sosyalleşmesine sınırlama getirdiğini ifade edebiliriz. Bu durum literatürde şöyle ifade edilmiştir: “Çoğu kültürlerde anne babalar, çocukları için “çıkma” davranışının başladığı belli bir yaş anlayışına sahiptirler. Bu anlayış çocuğun, bilhassa kız çocuğunun korunması arzusundan kaynaklanmaktadır. Aileler, karşıt cinsten iki gencin belli bir süreye yayılmış yalnız kalma davranışları ne kadar erken dönemde ortaya çıkarsa o kadar yakın zamanda cinsel ilişki meydana gelmekte olduğunun farkındadırlar”(Clouse, 2000, s. 743). Dini ölçütlerin yanı sıra Suriye’den göç eden ailelerin kollektif bilincinde ‘namus’ , ‘iffet koruma’, ‘cinsellik’ kavramlarının görüldüğü söylenebilir. Bu durum karşımıza sosyalleşmenin başka bir boyutunu çıkartmakta ve toplumsal cinsiyet kavramının da sosyalleşmeyi etkilediğini göstermektedir. “Toplumsal cinsiyet kavramı aktör için fiziksel cinsiyetten öte kültürel olarak inşa edilen bir kimliktir diyebiliriz. Bu kimliği oluşturan, kişiyi doğumundan ölümüne kadar etkileyecek olan toplumsal cinsiyet normlarının temel öncülleri, yaşanılan dini hayat ve sosyal hayatın ilk adımının atıldığı aile ortamıdır”(Yeter, 2015, s. 207). Yeter’in de ifade ettiği üzere toplum arasındaki ilişkileri, cinsiyet ve rolleri öğretip düzenleyen en önemli unsur ailedir. Cinsiyet kavramı da çocukların sosyalleşme ilişkisini düzenlemektedir. Diğer iki katılımcı özellikle göç sürecinden sonra ailevi ve akraba bağlarının daha güçlendiğini ifade ederek:

K1: “biz haftada bir en yakın akrabalarımızla bir araya geliriz. Teyzelerim, dayılarım, kuzenlerim hep bir arada otururuz ve muhabbet ederiz. Suriye’den göç ettikten sonra bizim için aile ve akraba ilişkileri daha önemli oldu. Çünkü burada başka kimsemiz yok. Ailede ve akrabalarla bir araya gelmek beni çok mutlu ediyor. Yalnız olmadığımı hissediyorum.” Şeklindeki ifadesi ailenin sosyal yalnızlıktan korunmak amacıyla akraba bağlarının güçlenmeye önem vermesini, çocukların özellikle kendi kültürlerinde büyümesine önem verdiklerini göstermektedir. Kültür ve değerlerin içerisinde şekillenen toplumsal cinsiyet algısı geçmiş toplumlarda din merkezinde şekillendiğinden dinin, kadın ile ilgili ne emrettikleri birinci dereceden önemlidir. Özellikle semavi dinlerden olan Yahudilik ve Hristiyanlıkta yaratılış ve ilk günah konusundaki olumsuz inanç kadının ve kız çocuklarının bütün yaşamda ikinci plana atılması için dini meşru bir sebep olarak yeterli gelmiştir. Kadının dini ve toplumsal alanlardan uzak tutulması kutsala saygının bir işareti olarak telakki edilmiştir(Kava, 2016, s. 317). Ayrıca dindar göçmen kadınların evde ibadet etmesi kadınların çifte izolasyonla karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir. Buna göre onlar öncelikle kendi yaşam çevrelerinde geleneksel ve dinsel kabullerden dolayı evle sınırlı kalmakta, sosyal

ve kültürel etkinliklere katılamamaktadırlar(C. Çelik, 2008, s. 126). Bu durumda çocukların sosyalleşme algısını etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Netice olarak aileler kültürün bir parçası olarak çocukların dini eğitimine önem vermektedir. Dolayısıyla genç yaştaki çocukların dindarlıklarından ziyade, dinî etki ve kültürel öğelere ne kadar maruz kaldıkları noktası göçmen dinî sosyalleşmesi için önem arz etmektedir. (Güngör, 2015, s. 94)

3.2.2.2. Görünmeyen Sosyalleşme: Sosyal Medya

Sosyal medya hakkında teorik bilgileri bir önceki konuda da ifade ettiğimiz üzere günümüz dünyasının en çok kullanılan alanlarından biri olduğunu biliyoruz. Bugün bireyin davranışları üzerinde aile, akran grupları ve okul çevresi kadar baskın bir diğer sosyalleştirici etki, kitle iletişim araçlarından gelmektedir(Çapçioğlu, 2016, s. 275). Sosyal medya iletişim ağını fiziksel bir ortamdan elektronik bir ortama taşımış olup bireyler arası iletişimi hızlandırmış ve iletişime farklı boyutlar kazandırmıştır. Aynı zamanda Habermas'ın kamusal alan teorisine ek olarak da yeni bir kamusal alan ortaya çıkmıştır. İnsanların bir konu veya bilgi etrafında bir araya geldiği, yeni bilgilerin üretildiği ve aktarıldığı, etkileşimi yüksek sanal bir yer olarak sosyal medya, yeni kamusal alan olarak kabul edebiliriz(Karagöz, 2013). Dijitalleşen dünyada Suriyeli göçmen kız çocuklarına sosyal medya hesaplarının olup olmadığı, aktiflik durumları ve hangi amaçla kullandıkları sorulduğunda K3: *“ben tik tok adlı programı kullanıyorum. Fakat dans edilen ya da dansların yapıldığı videolara bakmıyorum. Daha çok dini içerikli yazılı videolara bakıyorum. Paylaşım yapmıyorum. Sadece bilgi almak amaçlı kullanıyorum.”*

K1: *“bende dans videolarına bakıyorum ama asla paylaşım yapmıyorum. Çünkü günah kadının kendini paylaşması günah. Bizim ailemizde böyle şeyler yok. Instagram adlı programı kullanmak istedim ama abim izin vermedi. Abim babam gibi. O yokken ailemize o bakar.”* şeklinde cevap vermişlerdir. Verilen cevaplardan yola çıkarak sosyal medyayı aktif kullanmadıklarını, kullanım konusunda başta aile olmak üzere dini düşünce ve inancı etkili olduğunu görüyoruz. Görünen sosyal medya ağlarında görünmemeyi tercih ederek sınırlı şekilde sosyalleşmeyi seçtiklerini söyleyebiliriz.

Diğer bir açıdan K8: *“babam kullanmama izin vermiyor. Bunun sebebi ise abim internetten biri ile tanıştı. Bir kıza aşık oldu ve bizi terk edip gitti. Bir daha da geri dönmedi. Kendi tarzını yaşam şeklini değiştirdi. Sadece sevdiği kız için yaptı bunu. Abim önceden namaz kılardı ibadetlerine düşküncüydü. Fakat sosyal medyadan sonra kendisine*

dövme yaptırdı. Çok fazla takipçisi oldu ve hepsi kız takipçi. Bundan dolayı babam asla izin vermiyor kullanmamıza. Babam aklımızı karıştıracığını düşünüyor.” Şeklinde verilen cevap sosyal medyanın ailenin bireylerini değiştiren ve ailenin kendi kalıplarını yıkıp bireyi aileden koparan bir alan olarak görülmüştür. Bundan dolayı değişen dünyada sosyal medya kullanımını aile tarafından olumsuz olarak aktarılmış olduğunu görmekteyiz.

Filmler, müzik, tartışma ve haber programları gibi görsel ve işitsel yayınlar aracılığıyla karakterler, bireylerin taklit etmeye çalıştığı, sonuçta da dini tutum ve davranışlarını ona göre düzenlediği rol model olarak işlev görebilmektedir. Rol modeller her yaş için mümkün olsa da özellikle çocuk ve gençlerde daha etkili olmaktadır. Geleneksel yollardan farklı (informel ve yaygın) dini bilgi aktarımı ve dini rol model oluşturma fonksiyonları kitle iletişim araçlarını hem aranan hem de tartışılan bir olgu haline sokmaktadır(M. Arslan, 2016, s. 10). Bazı katılımcılar dini açıdan sosyal medyayı kullanımda kendilerini sınırladıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

K11: *“ben sadece videolara bakmak için kullanıyorum. Asla resim paylaşmam. Çünkü resim paylaşmak çok günah. Erkeklerle de konuşmam ayıp.”*

K14: *“bende kullanmak istiyorum. Fakat ailem izin vermiyor. Özellikle müzik dinlemek istiyorum ama çok günah olduğunu söylüyorlar. Ahirette kulaklarımızın yanacağını söylüyorlar. O yüzden teknolojik aletlere çok bakamıyorum. Babam çok dindar olduğu için evde ne televizyon açabiliyoruz nede telefonlara bakabiliyoruz.”*

K9: *“ailemiz müzik dinlememize izin vermiyor. Neden dua ayet ezberlemiyorsunuz da böyle şeyler dinliyorsunuz günah diyorlar. Televizyonda da dini hikâyeler dışında izlememize izin vermiyor.”*

Yapılan görüşmelerde internet çocukların önemli bir bölümünün interneti kullanmak istediği fakat hem ailelerin tutumu hem de dini inanç ve değerlerin ters olduğu düşüncesiyle bu yeni mecraaya uyum sağlayamadıklarını söyleyebiliriz.

3.2.2.3. Giyim Kuşam ve Başörtüsü

Suriyeli göçmenlerin dini tutum ve davranışlarla ilgili açıklamaları değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacıların din algısında şekilselliğin ve görselliğin önemli görüldüğü göze çarpmaktadır. Kılık-kıyafet, tesettür geleneksek bir hüviyet kazanıp toplum baskısına dönüştüğü ancak dinin ahlaki boyutunun bu şekilselliğe verilen önemin gerisine düştüğü anlaşılmaktadır(Erkan, 2016b, s. 32). Bu bağlamda kıyaslamalı olarak aynı dine mensup akranlarıyla kıyafet kıyaslaması yapılması istenmiş ve toplum nezdinde nasıl algıladıkları sorulduğunda:

K14: “*evet onların giyim tarzı bize göre daha açık ve daha dar. Bence giyimlerine pek dikkat etmiyorlar. Özellikle dışarda bence günah. Bizim ailemiz asla izin vermez. Kuran kursuna gelirken kısa kollu ile geliyorlar. Sadece yazma örtüyorlar. Ve dar giyiniyorlar bu benim tuhafıma gidiyor. Bu şekilde kuran okuyorlar ve dışarda geziyorlar.*” şeklinde ifade ederken:

K7 : “*babam 7 yaşından beri örtünmemizi ister sadece dışarda değil evde de örtü takmamızı istiyor. Bizde takıyoruz. Kadının saçlarını açması günah.*”

K5: “*bizde evin içinde saçlarımızı örteriz. Özellikle abim saçımı açık gördüğünde ‘saçları açık olan kadın çıplak dolaşan kadın gibidir’ der o yüzden evin içinde de çok dikkat ederiz. Türkler bu konuda daha rahat ama çok günah.*” Şeklinde cevap vermişlerdir.

K2: “*Suriye’de ve Türkiye’de örtünme şekli farklı. Oradayken kadının yüzünü göstermesi haram. Fakat Türkiye’de insanlar daha rahat ve onların giyim tarzı hoşuma gidiyor. Ailem bana çarşaf giymem konusunda baskı yapmıyor. İzin veriyorlar.*”

K6: “*ben günah diye açılmak istemezdim. Toplum nasıl baskı yaparsa yapsın din benim için önemli ve kırmızı çizgim.*”

Bu bağlamda cevaplar yorumlandığında kendi toplum yapılarında kolektif bilinçte örtünmenin çok önemli olduğunu görmekteyiz. Ailenin ev içi dâhil örtünmeyi şart koşması bir açıdan bize cahiliye dönemi Arap toplumunu hatırlatmakta olup her ne kadar varlıklı hür kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olsalar da, cahiliye anlayışında kadın mefhumu muğlak bir anlam ifade ettiğini yani, kadın kimliği tanınmadığı ve bu bilincin halen devam etmekte olduğunu göstermekte olduğunu söyleyebiliriz(Altıntaş, 2001, s. 65). Diğer bir perspektiften bakacak olursak kendi akranlarının giyim şeklini hem dini inançları ile bağdaştırmakta hem de sosyal bir alan olan kuran kursu vb. diğer fiziksel çevrelerde giyimlerini ‘günah’ bağlamında doğru bulmamaktadırlar. Sonuç olarak kendi sosyal alanlarında ‘dini bir şekilde örtünme’ tarzını uygun görmektedirler.

3.2.2.4. Arkadaşlık İlişkileri

Sosyalleşme alanlarının önemli unsurlarından biri de arkadaşlık ilişkileridir. Bireyin ilk sosyalleşme alanlarından biri olan aileden sonra okulda başlayan arkadaşlık ilişkileri bireyin sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum bireyin ilişkilerine göre olumlu ve olumsuz katkı sağlamaktadır. Özellikle aileler çocuğun arkadaş çevresini kendi değer ve inanç kalıplarına uygun olan akranları çocuklarına arkadaş olarak seçmek isterler. Göç eden ailelerde bu durum biraz daha zor olmaktadır. Yeni bir ortam, yeni bir

toplum, farklı inanç ve değerler aileyi tedirgin edebilmektedir. Bundan dolayı kendi çocukları üzerinde daha baskın ve kısıtlayıcı olabilmektedirler. Suriyeli göçmen kız çocuklarına arkadaşlarıyla ne sıklıkta vakit geçirdikleri sorulduğunda:

K10: *“ailem okula gitmeme izin veriyor. Okulda arkadaşlarımla görüşmeme izin veriyorlar. Fakat dışarda görüşmemize izin vermiyorlar. Ayıp olduğunu söylüyorlar. Aynı zamanda okula gidip gelirken de hep beraber gidip geliyoruz. Okul dışında pek evden çıkamıyorum. Kendi arkadaşşıma gidemiyorum günah.”* Şeklinde cevaplarırken ailenin okulda mecburi durumdan dolayı iletişime izin verdiğini onun dışında bireyin sosyal ilişkisini hem din bağlamında hem de kendi toplumsal değerleri bağlamında kısıtladıklarını görmekteyiz.

K14: *“bende arkadaşlarımla dışarı çıkamıyorum. Bizde pencereden ve perdeden dışarı bakmak günah ve yasak. Annem ya da babam baktığımı görürlerse çok kızıyorlar. Erkek görürse haram olur. Benim babam çok dindar özellikle hacca gidip geldikten sonra dine daha düşkün oldu. Hiçbir şekilde çıkmamıza izin vermiyor. Sadece teyzemler ve kuzenlerim gelirse çıkabiliyoruz. Annemle bile çıkmamıza izin vermiyor.”*

K9: *“ben biraz camdan dışarı bakmak istesem annem hemen bağırıyor. Dışarı bakmama asla izin vermiyorlar. Ayıp olduğunu söylüyorlar.”*

K8: *“biz de kız 11 yaşına geldiğinde hiç dışarıya çıkmaz. Çünkü çok günah.”*

Şeklinde verilen cevaptan yola çıkarak ailenin muhafazakârlık oranı arttıkça ya da dini düşüncelerdeki değişim ibadet yolu ile farklılaştıkça çevreye karşı tutumun özellikle kadınlar nezdinde daha da daraldığını görmekteyiz. Doğal olarak aileden alınan kimi kültürel değerlerle uyumlu olmayan, bazen çatışan faktörlerin gençlerin arkadaş gruplarında dini sosyalleşmelerine etkisi olduğunu söyleyebiliriz.(Güngör, 2015, s. 215). Aynı zamanda bu durumun sadece çocuklara özel olmadığını kadınlara yönelik bir tutum olduğunu anlamaktayız. Bir açıdan dindar göçmen ailesinde kadınların çifte izolasyonla karşı karşıya olduğu ifade edebiliriz. Buna göre onlar öncelikle kendi yaşam çevrelerinde geleneksel ve dinsel kabullerden dolayı evle sınırlı kalmakta, sosyal ve kültürel etkinliklere katılamamaktadırlar. Bu durum çocukların ilerde sosyalleşme alanlarının kısıtlı olacağını da göstermektedir. Suriyeli göçmen ailelerdeki ataerkil bakış ve toplumsal cinsiyet algısı, kültürün ortaya koyduğu negatif yüklü bir kavram olarak kadının özneleşmesi önünde bir engel olacağını söyleyebiliriz.(Yeter, 2015, s. 208)

3.2.2.5. Erken Yaşta Evlilik

Toplumun yapısını oluşturan en temel kurumlardan biri evlilik müessesidir. Bu kurum oluşması için gerekli özellikleri taşımak toplumdan topluma değişmektedir. Evlilik nesillerin devamı, bireylerin sosyalleşmesi ve toplum tarafından onay görmesi için önemli bir müessesidir. Günümüz de hızla değişen ve bireyselleşen dünyada insanların ihtiyaçları artmakta olup konfor alanını daraltmak istememesi üzerine evlilik arka plan atılan bir müessese olmaktadır. Fakat Suriye'nin aile yapısına baktığımızda sebebi bilinmeksizin, evliliklerin erken yaşta ve hızlı olduğu görülmektedir(Zuheyl, 2007, s. 302).

Son yıllarda Suriye'deki savaştan kaçan ve mülteci olarak ülkemizde bulunan Suriyeli aileler barınma, sağlık, entegrasyon, maddi olarak geçinme gibi pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu problemlere ek olarak aile nüfus sayısının fazla olması ve geçinme derdine çözüm olarak erken yaşta evlilik yani çocuk gelin vakalarındaki artışlar gözlemlenmiştir. Bu bağlamda katılımcılara evliliğin sosyalleşmeleri için bir çözüm olup olmadığı sorulduğunda katılımcılardan:

K4: *“ben evlenmek istemiyorum fakat akrabalarımız bana bu konuda baskı yapıyorlar beni evlendirmek istiyorlar. Fakat annem küçük olduğumu söylüyor, vermek istemiyor. Evlenince eşler bir yere göndermiyor hayatımız daha kötüye gidiyor. ”*, K7: *“bizde evlilik yaşı 14-15 yaşlarında. Fakat ben okumak istiyorum. Evlenmek istemiyorum.”* ve K12: *“bizde evlilik erken yaşlarda olur bundan dolayı mesela benim teyzem bir üst sınıfta okuyor. Kız eğer okumazsa direk evlendirilir.”* şeklinde cevap alınmıştır.

Katılımcıların cevapları üzerine bireylerin erken yaşlarda evlendirilmek istendiğini, akrabaların da bu konuda aileye baskı yaptıklarını ve kendi toplumları tarafından meşru olduğunu görmekteyiz. Kız çocukların erken yaşta evlenmesi genç anne anlamına gelmekle beraber sosyalleşme açısından çok fazla sorumluluk yüklenmesi bir yandan ailesinden ayrı kalmanın ve yeni bir ailede "gelin" olarak yer almanın neden olduğu baskı ile mücadele etmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda dini inanç ve anlayış itibarıyla sosyalleşme alanının bir aileden başka bir aileye geçiş ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum genellikle çocuğun psikolojik çöküntülerle erken yaşta tanışmasına sebep olmakta ve çoğunlukla depresyon, şiddet eğilimi, evden kaçma, cinnet, intihar gibi travmatik sonuçlara yol açabilmektedir(Şenol ve Dinç, 2016, s. 242)

K1: “bizim için ideal evlilik yaşı 17 ve 18 yaşları. Ailemde evlilik hep o yaşlarda olmuş. Fakat annem ve babam okumamızı istiyor. Bizi hemen evlendirmek istemiyorlar. Hayatımızı kurmamızı istiyorlar.”

K2: “benim ailem önümüzde asla evlilikten bahsetmez. Yaşımızın küçük olduğunu söyler. Fakat çevremizde küçük yaşlarda evlenen arkadaş ve kuzenlerimiz var fakat ailem sıcak bakmıyor. Okumamı istiyorlar.”

Diğer bir yandan K14: “benim anne ve babam küçük yaşlarda evlenmişler. Bundan dolayı benim erken yaşta evlenmemi istemiyorlar. Okumamı istiyorlar. Evlilik bizim için bir kurtuluş değil. Bir imtihandan başka bir imtihana geçiyoruz. Evlilik demek bu zindan hayatın daha kötüsü. Temizlik, çocuk her şey bize bakıyor. Ve kocalar hiçbir şey yapılmasına izin vermiyor. Ailemde bize hayatı yaşamamızı istiyor.”

Katılımcının verdiği cevaptan yola çıkarak ailelerde değişim başladığını kızların evlilik kavramını kendi üstlerine aldıkları zor bir sorumluluk ve ‘imtahan’ olarak baktıkları görülmektedir. Aynı zamanda evlilik için kullanılan ‘zindan’ ve ‘kötü’ negatif kavramlar birey açısından evliliğin olumsuz bir sosyal alanı olarak görüldüğü söylenebilir.

Sosyalleşme bireyin özne olmasını sağlayan önemli bir süreçtir. Bu sürecin birey için sağlıklı ve sosyalleşme safhalarına uygun olarak geçmesi bireyin gelişimine ve karakterine olumlu katkı sağlayacaktır. Evliliğin erken yaşta yapılması Suriyeli göçmen kız çocuklarının sosyalleşmesini olumsuz etkilemekte ve kızların bu duruma negatif baktığı görülmektedir. Bir yandan ailelerin göç ile beraber yaşadıkları gelenek ve değerlerde değişim olduğunu, topluma uyum açısından okulu kızlar için bir çıkış yolu olarak görmekte olduklarını ifade edebiliriz.

3.2.2.6. İbadetlerle Sosyalleşme

İbadetler dinler için önemli ritüeller olmakla beraber toplumun bir arada yaşamasını sağlayan ve kutsala olan bağlılığı ifade eden bir kavramdır. İbadetler bireysel ve cemaatle yapılabilir. Aynı zamanda hem bireysel hem de toplumsal açıdan çok yönlü bir fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyonlardan biri de dini sosyalleşmeyi sağlaması, bireyleri aynı düşünce altında toplaması ve bireylerin birbirlerine karşı eylemlerini kendi perspektifinden yönlendirmesidir. Namaz, zekât, oruç, hac gibi çeşitli ibadetler vardır. Bunların yanı sıra bayramlar, mevlitler gibi dini törenler, din için önemli olan kutsal gün ve geceler de vardır. Bu ibadetlerin hem bireysel hem toplumsal yanı bulunmaktadır. Çocuklar, kadınlar ve her yaştan insanların yoğun katılımı ile gerçekleştirilen bu ibadet

ve dini törenlerin sosyalleşme, iletişim, yardımlaşma ve kardeşlik duygularının gelişmesi, duygusal boyutun ön plana çıkması, cami ve ibadet usullerinin öğrenilmesi, hediyeleşmenin somut örneklerinin sunulması ile çocukları etkilemesi bakımından önemli işlevleri bulunmaktadır(Önder, 2016, s. 244). Bu bağlamda katılımcılara beraber yapılan dini merasim ve ibadetlerin önemi sorulduğunda:

K2: “ *biz kadir gecesi gibi kutsal gün ve gecelerde kadınlar ve çocuklar bir araya geliyoruz hep beraber. Namaz kılıyoruz. Kuran ve dua okuyoruz. Böyle ortamlar beni çok etkiliyor. Türkiye’de Ramazan’da arkadaşlarım camiye namaza giderken bende giderdim.*”

K1: “*önemli kutsal günlerde ve gecelerde erkekler camiye gidiyorlar. Biz çocuklar ve kadınlar genelde evde ibadet ederiz. Kadınlar arasında sohbet oluyor. Yaşıtlarımız da gelirse daha eğlenceli ve huzurlu hissediyorum.*”

K9: “*biz her Perşembe yakınımızdaki ailelere ekmek dağıtıyoruz. Kadir gecesinde erkekler camiye gider kadınlar evde ibadet ederler. Kendi çevremizden insanlar olunca daha da kaynaşıyoruz. Biz böyle şeylere çok önem ve değer verimiz. Allaha karşı görevlerimizi yerine getirmiş oluyoruz.*” Şeklinde verilen cevaplar Suriyeli göçmen kız çocuklar için din ve sosyalleşme bağlamında değerlendirildiğinde kadınların ve çocukların dini bayram ve törenlerde bir araya gelmesi ve ibadetleri gerçekleştirmesi çocuklar için yeni bir sosyalleşme alanı yaratmakta ve dini sosyalleşmelerine olumlu katkı sağlamaktadır. Birey dini inancını, ritüellerini ve değerlerini sosyalleşerek toplum içinde öğrenmektedir. Bu değerlerin sadece fiziki olmadığı gibi manevi alanlarının bulunması da bireye toplumsal sorumluluk kazandırmaktadır. Böylece toplumla yapılan ibadetler toplumun hedeflemiş olduğu kendi kutsal değer ve inançlarını bireye aktarma sürecini de kolaylaştırmaktadır.

SONUÇ

Din ve sosyalleşme ilişkisi bağlamında Suriyeli göçmen kız çocuklar üzerine yapılmış olan bu araştırmada dikkate değer sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle göç sürecinin sıkıntılarla dolu bir süreç olduğunun ifade edilmesi gerekir. Bu süreçte göçmenler birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçten en çok çocuklar etkilenmektedir. Çocukların başında da kız çocukları gelmektedir. Kültürel kodlar göz önüne alındığında toplum içerisinde kadın olarak var olabilmek oldukça güçlük arz eden bir durumdur. Bu sürece bir de göç eklenince süreç iyice karmaşık bir hal almaktadır. Göç süreci göçmen kadınlar için oldukça zorlu bir süreçtir. Bu durum göçmen kız çocukları için daha da zorlu bir süreç olmaktadır. Uyum ve entegrasyon noktasında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu süreçte yaşanan zorluklar Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme süreçlerine doğrudan etki etmektedir. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme süreçlerine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunların başında din olgusu gelmektedir. Araştırmanın konusunu teşkil eden kısım da burasıdır. Araştırmanın sonuçlarına göre Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşme sürecinde dinin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Sonuçlara bakıldığında ailenin sosyalleşme sürecinde önemli bir etkisi olduğu, ailelerin kendi inanç ve değerlerine göre çocukların sosyalleşme alanlarını şekillendirdiği söylenebilir. Özellikle göçle beraber ailelerin yaşamış olduğu tedirginlik çocukların sosyalleşme alanlarını daraltmakta bununla beraber pozitif anlamda yaşadıkları topluma entegre olma açısından değişme görüldüğü söylenebilir. Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşmesinde okulun etkisi nedir? Çocukların okul tercihinde dinin bir etkisi var mıdır? Sorusuna çocukların eğitim alma konusunda imam hatip tercih ettikleri görülmüştür. Hem kendi hem de ailelerin tercihlerinin din eğitiminin ağırlıkta olduğu ve erkeklerin olmadığı okulları tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum ailelerin göç sürecinden sonra ortak dini inançların bulunduğu kurumlarda çocukların sosyalleşmesine güvenle bakıldığı söylenebilir. Özellikle erkeklerin olmadığı sadece kızların eğitim aldığı okul tercih etmeleri dinle bağdaşık hassasiyetlerini göstermektedir.

Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşmesinde akranlarının etkisi nedir? Akranları ile iletişimde din etken midir? Sorusuna yönelik olarak geldikleri toplumda kadına ve kız çocuğuna bakış açısı, kültürel kodlar, dini inanç ve değerlerin etkili olduğu söylenebilir. Ailelerin özellikle güvenlik amacıyla kız çocuklara karşı korumacı ve kısıtlayıcı davranışları çocukların sosyalleşme alanını daralttığını söyleyebiliriz.

Suriyeli göçmen çocukların sosyalleşmesinde sosyal medyanın etkisi nedir? Ve din sosyal medyanın kullanımında bir etken midir? Sorusuna cevap olarak ise sosyal medyada sosyalleşmenin dijital boyutu olmakla beraber günümüzde özellikle çocuklar tarafından aktif olarak kullanılırken Suriyeli göçmen kız çocukların bu mecradan uzak tutulması, aileler için çocuklarla kendi bağlarını koparabilecekleri bir alan olarak görülmektedir. Özellikle çocukların kendi resim ve bilgilerini paylaşmaması ve sosyal medya ağlarında dini içeriklere bakmaları, bunları günah olarak değerlendirmeleri sosyal medyada mahremiyete dikkat ettiklerini ve dinin etkisini göstermektedir.

Dini bir sembol olan başörtüsü ise Suriyeli göçmen kız çocukları için önem arz etmektedir. Daha küçük yaştan itibaren örtünmeleri özellikle ailelerin baskısının etkili olduğunu göstermektedir. Sosyalleşme açısından özellikle Türk akranlarını kendi dini inanç ve gelenekleri açısından giyim tarzlarını uygun görmemektedirler. Aynı zamanda sosyal bir alan olan kuran kursu vb. diğer fiziksel çevrelerde giyimlerini ‘günah’ bağlamında doğru bulmamaktadırlar. Sonuç olarak kendi sosyal alanlarında ‘dini bir şekilde örtünme’ tarzını uygun görmemektedirler.

Erken yaşta evlilik Suriyeli göçmen kız çocukları sosyalleşmesini etkileyen bir faktördür. Evlilik resmi bir kurum olduğu gibi dini bir kurumdur. Göç eden ailelerin nüfusunun fazla olması geçimi zorlaştırmakta diğer yandan kız çocuğun erken yaşta evlendirilmesi gelenek olarak uygun görülmektedir. Ailelerin göç ile beraber yaşadıkları topluma uyum sağlama ihtiyacı hissedildiği görülmektedir. Bundan dolayı kız çocuklarına ya okuması ve kendi hayatını kurması ya da evlenmesi gerektiği konusunda yaptırımlar uygulandığı söylenebilir. Suriyeli göçmen kız çocuklarının evliliği “imtihan” olarak görmesi, zor bir kaderden diğer bir zor kadere geçiş olarak değerlendirilmeleri dini perspektiften bir olumsuz kabulleniş olarak görülebilir.

Suriyeli göçmen kız çocukların sosyalleşmesinde ibadetler etken midir? Sorusuna aradığımız cevapta özellikle dini merasimler, kutsal gün ve geceler de bir araya gelme toplu ibadet etme çocukları etkilemekte dini inanç ve ritüelleri öğrenmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu durum bireyde dayanışma, yardımlaşma, cemaatle birliktelik gibi sosyalleşmeyi içeren kavramların oluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda ailelerin kendi dinlerini, gelenek ve göreneklerini aktarması açısından kolaylık sağlamaktadır.

Yaptığımız araştırmada Suriyeli göçmen çocukların sosyalleşmesinde ailenin önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dinin sosyalleşme noktasında aileler tarafından kısıtlayıcı ve koruyucu işlevinin öne çıktığı söylenebilir. Diğer bir yandan ailelerin değişen dünyada topluma uyum sağlama noktasında açık olduğunu da ifade

edebiliriz. Bu noktada bizim önerimiz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İl Göç İdaresi ve Din Eğitimi Genel Müdürlüğü ile ortak olarak hazırlanacak aile seminerleri düzenlenebilir ve ailelere göçmen çocukların uyum sağlaması, toplum ile bütünleşmesi ve sosyalleşmesi noktasında bilgilendirme yapılabilir. Özellikle bu çocukların Türkiye’de bulundukları sürece topluma uyum sağlaması ve sosyalleşmeleri Türk toplumu açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, M. A. (2014). Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları. *Bilig*(70), 29-58.
- Akkır, R. (2019). Din, Sosyalleşme ve Toplumsal Uyum: Suriyeli Mülteciler Örneği. *Şarkiyat*, 11(2), 953-971.
- Altıntaş, R. (2001). Cahiliye Arap Toplumunda Kadın. *Diyanet İlmî Dergi*, 37(1), 61-85.
- Arabacı, F. (2003). Türkiye'de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri. *Dini Araştırmalar*, 6(16), 39-54.
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (R. Baldick, Çev.). New York: Alfred A. Knopf.
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y. ve Alancioğlu, E. J. İ. A. (2017). Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği. (4), 129-148.
- Arslan, M. (2005). İslam'ın İlk Dönem Toplumsallaşma Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış: Kardeşleştirme Örnek Olayı. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 251-274.
- Arslan, M. (2016). Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 5-26.
- Ayan, S. (2010). *Aile ve Şiddet: Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Aydın, D. Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(1), 8-14.
- Aydın, M. (2015). Özel Bir Göç Biçimi Olarak Hicret. *Sosyoloji Divanı*(6), 103-114.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Usak Yayınları.
- Baldwin, J. M. (1902). *Dictionary of Philosophy and Psychology* (2 bs.). New York: The Macmillan Company.
- Baş, M., Molu, B., Tuna, H. İ. ve Baş, İ. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *Itobiad: Journal of the Human Social Science Researches*, 6(3).
- Bauman, Z. (2013). *Akışkan Gözetim* (E. Yılmaz, Çev. 3 bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi incelemesi* (V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği* (A. Coşkun, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bozkurt, V. (2015). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Clouse, B. (2000). Ergenlerde Ahlâk Gelişimi ve Cinsellik, Çev. Turgay Gündüz. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 715-754.
- Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği). Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Coştu, Y. (2010). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 117-140.
- Çapcıoğlu, İ. (2016). Ahlak Temelli Karakter İnşasında Sosyal Çevrenin Önemi. *Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu*, 10-12.
- Çelik, C. (2008). Almanya’da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din, *Milel ve Nihal*, 5(3), 105-142.
- Çelik, F. (2010). Dini Sosyalizasyon Sürecinde Aile Kurumunun Önemi Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler İle Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum ve Davranışları ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans, Ankara.
- Demir, R. (2019). İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 280-306.
- Dunn, J. (2004). *Children's Friendships: Beginnings of Intimacy*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Ekmen, E. ve Koçak, O. (2020). *Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri*. Paper presented at the Journal of Social Policy Conferences.
- Engin, M. (2021). Türkiye’de Göçün Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(41), 230-243.
- Erkan, E. (2016a). Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 16(4), 1-35.
- Erkan, E. (2016b). Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme: Gaziantep Örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*(4), 1-35.
- Giddings, F. H. (1896). *The Principles of Sociology; An Analysis of the Phenomena of Association and of Social Organization*. New York: The Macmillan Company.

- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi*(Özel Sayı), 1-22.
- Güllü, İ. (2015). Yeni Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Almanya'daki Göçmen Türk Çocuklarının Dini Toplumsallaşması. *Sosyoloji Divanı*, 6, 83-102.
- Gülmez, S. C. ve Öztürk, A. (2018). Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psiko-Sosyal Uyum Süreci Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 449-481.
- Günay, Ü. (2003). Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği. *Bilimname*, 2003(3), 35-64.
- Güngör, Ö. (2015). Akran Gruplarının Amerikalı Türk Gençlerinin Dini Sosyalleşmelerine Etkileri (12-15 Yaş). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(30), 213-249.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Hood, B. (2019). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* (E. Özdemir, Çev. 2 bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlker, D. ve Demirci, E. (2021). Göçmenlerin Ülkeye ve Eğitime Entegrasyonu: Almanya ve Kanada'nın Politikalarının Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 1055-1080.
- Karagöz, K. (2013). Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri. *İletişim ve diplomasi*(1), 131-156.
- Kava, M. (2016). İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(55), 306-324.
- Kınağ, M. (2017). George Herbert Mead'ın Sosyal Ahlak Anlayışı. *Dini Araştırmalar*, 20, 88-116.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü* Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2020). Göç Çalışmalarında Yöntem ve Din. M. A. Kirman ve İ. Dölek (Eds.), *Göç ve Din: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım* içinde. Ankara: Astana Yayınları.
- Koştay, M. (1987). Sosyalleşme (Socialisation). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 330.

- Kurçak, A. K. (2022). Türk Toplumunda Suriyeli Göçmenleri Kabul ve Uyumda Dindarlığın Rolü (Gaziantep Örneği). Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kurt, A. (2008). Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 73-93.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriye'li Çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 57(2), 715-732.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Okumuş, E. (1995). *Kuran'da Toplumsal Çöküş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, E. (2009). Sokak Çocukları'nın Sosyolojisi-Diyarbakır Örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 9-37.
- Okumuş, E. (2014). Din ve Sosyalleşme. *Electronic Turkish Studies*, 9(11), 429-454.
- Okumuş, E. (2015). *Dinin Toplumsal İnşası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onur, B. (2007). *Çocuk Tarih ve Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Önder, M. (2016). Camilerde Sunulan Hizmetlerin Rehberlik ve İletişim Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 44, 233-248.
- Özbolat, A. (2012). Değerleri Küreselleşme Sürecinden Değerlendirmek. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10, 153-154.
- Özmen, N. (2010). Danimarka Türk Toplumunun Sosyal Entegrasyonu ve Din. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İstanbul.
- Özservet, Y. Ç. (2015). Göçmen Çocukların Şehre Uyum ve Eğitim Politikası Y. Bulut (Ed.), *Uluslararası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü* içinde. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Pryor, J. ve Rodgers, B. (2011). *Değişen Ailelerde Çocuklar: Ebeveyn Ayrılığı Sonrası Yaşam* (İ. E. Köksaldı, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınevi.
- Sağlam, M. ve Neriman, A. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(2), 43-56.
- Sherkat, D. E. (2013). Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları ve Araçların Etkileri. çev. Özcan Güngör. *Electronic Turkish Studies*, 8(3), 279-297.
- Şen, B. G. (2011). Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Ailelerin Çocuklarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği). Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Şenol, D. ve Dinç, A. (2016). Türkiye'nin Suriyeli çocuk gelinleri: sosyolojik bir değerlendirme. *Üsküdar Üniversitesi Suriyeli Çocuklarla El Ele Uluslararası Göç ve Çocuk Sempozyumu. İstanbul, 17, 18.*
- Taş, K. (2012). Sosyolojik Din Tanımları. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Eds.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (2005). *Çocuk Sosyolojisi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(1)*, 56-66.
- Yaralıoğlu, Y. (2019). Dini Sosyalleşme Sürecinde Dini Eğitim Kurumları ve Suriyeli Sığınmacılar “Kilis Örneği”. *Journal of Analytic Divinity, 3(2)*, 44-66.
- Yeter, E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 15(2)*, 189-210.
- Yeter, E. (2018). Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi. *Antakiyat, 1(1)*, 99-126.
- Yıldırım, K. Göçün Aile Üzerindeki Etkisi. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YILDIRIM-Kaz%C4%B1m-G%C3%96%C3%87%C3%9CN-A%C4%B0LE-%C3%9CZER%C4%B0NDEK%C4%B0-ETK%C4%B0S%C4%B0.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- Zuheyli, V. E. (2007) *Suriye'de Müslüman Aile Yapısı*. Günümüzde Aile: Uluslararası Aile Sempozyumu, Ensar Neşriyat, İstanbul.

EKLER

Ek 1.

Araştırma Soruları

1. Türkiye'ye geldiğinizde herhangi bir vakıf/medrese veya camide dini eğitim almaya gittiniz mi?
2. Örtünme hakkında ne düşünüyorsunuz? Çevrenizin etkisi oldu mu?
3. Hiç erkek arkadaşınız oldu mu? Erkek arkadaşınız olsa aileniz nasıl bir tepki verirdi?
4. Türk akranlarınızın giyim şekli ibadet şekliniz açısından aranızda bir farklılık görüyor musunuz?
5. Sosyal medya hesabınız var mı? Paylaşım yapıyor musunuz? Daha çok ne amaçla kullanıyorsunuz?
6. Evlilik hakkında siz ve aileniz ne düşünmektedir? Evlenince daha sosyal olacağınızı düşünüyor musunuz?
7. Türkiye'de ibadet etme şekli size farklı geliyor mu?
8. Dini merasimlere, kutsal gün ve gecelere önem veriyor musunuz? Sizin için ne ifade ediyor?
9. Arkadaşlarınız ile ne sıklıkta vakit geçiriyorsunuz?
10. İmam Hatip dışında bir eğitim kurumunda eğitim almak ister miydiniz?
11. Aile/ akraba ilişkilerinizde dinin etkisi var mıdır? Örneğin bayram gibi merasimlerde akraba ilişkilerinde dinin etkisi var mıdır?

Ek 2.

Katılımcı Listesi

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet
K1	16	K1Z
K2	14	K1Z
K3	15	K1Z
K4	14	K1Z
K5	15	K1Z
K6	15	K1Z
K7	14	K1Z
K8	14	K1Z
K9	14	K1Z
K10	15	K1Z
K11	14	K1Z
K12	14	K1Z
K13	14	K1Z
K14	14	K1Z
K15	14	K1Z
K16	14	K1Z